

Chemici s Havlem proti agresorovi

K vojenským i politickým aspektům působení Československého samostatného protichemického praporu v operacích Pouštní štít a Pouštní bouře v letech 1990–1991

Petr Janoušek

Pohled na válku v Perském zálivu může být velice různorodý. Ať už operace Pouštní štít a Pouštní bouře z let 1990 až 1991 bereme jako závěrečnou kapitolu studené války, nebo naopak počátek nové nejisté éry, kdy bipolární soupeření podle starých šablon bylo minulostí, bezpochyby se jedná o konflikt, který ukázal, že se mezinárodní společenství může v nových podmínkách za příznivých okolností spojit proti agresorovi. Irácký vůdce Saddám Husajn se přepočítal, když si myslel, že mu okupace Kuvajtu – strategicky a ekonomicky významného státu v oblasti Perského zálivu – projde.¹ Důkazem byla rozhodná mezinárodní reakce.

Motivace jednotlivých států k účasti na boji proti Husajnovu Iráku se lišily. Některí historici uvádějí, že americký prezident George H. W. Bush hladký průběh bojů mimo jiné chápal jako vyléčení vietnamského syndromu, což je ale možná až příliš zobecňující tvrzení.² Válka v Perském zálivu je však každopádně významným předělem z užšího hlediska československé armády, respektive československé zahraniční politiky a její snahy směřovat zemi mezi vyspělé západní demokratické státy. V tomto ohledu působení Československého samostatného protichemického praporu v řadách protiirácké koalice mělo svůj význam nejen vojenský, ale také politický. Cílem tohoto textu je zmapovat činnost československých vojenských specialistů v Zálivu. A to s důrazem na to, že velení praporu vědělo o své širší než jen vojenské odpovědnosti. Z dokumentů, z nichž autor textu čerpal, je patrné, že velení usilovalo o svědomité plnění svěřených úkolů. Zároveň se však domnívalo, že generalita doma jeho činnost podkopává. Oporu proto velitel jednotky plukovník Ján Valo hledal spíše u nejvyšších politických představitelů země – u prezidenta Václava Havla nebo u ministra obrany Luboše Dobrovského.

Na přelomu let 1990 a 1991 začalo velení československé armády procházet transformací, jejímž cílem bylo

Dobová pohlednice.

přizpůsobit řídicí struktury porevolučním poměrům.³ Proměnou ostatně procházela armáda jako celek. A zatímco protichemický prapor se stal jednotkou, která v 90. letech jako první ukázala, že na Českoslováky, respektive Čechy a Slováky je v zahraničních misích spolehnutí, je otázkou, zda armádní ústředí (či spíše jeho někteří představitelé) význam působení Českoslováků v Zálivu dostatečně docenilo. Mnozí členové jednotky se domnívali že ne. Tuto tezi podporuje mimo jiné skutečnost, že nebylo schopné zajistit, aby prapor působící ve válečné oblasti obdržel veškerou potřebnou funkční vojenskou techniku.

Na druhou stranu byl pohled velení praporu nutně omezený tím, že působil přímo na místě – organizační záležitosti, která řešila Praha, tak vojáci prožívající v Zálivu silné emoce nemohli do všech detailů prohlédnout. Ústředí a velení praporu tak na průběh mise získaly odlišný pohled, což se projevilo i v jejich zpětném hodnocení celé akce.

Výzkum samotného působení československých chemiků v Zálivu i jeho širších politických aspektů se nachází

1 K historickým nárokům, které si Irák činil na Kuvajt, a k významu Kuvajtu srov. Jan WANNER, *Válka o Kuvajt*. Historický obzor 1992, č. 1, s. 2.

2 Karel DURMAN, *Popely ještě žhavé. Velká politika 1938–1991: Konce dobrodružství, 1964–1991*, sv. II. Karolinum, Praha 2009, s. 435.

3 K roli armády v demokratické společnosti obecně srov. Zdeněk KRÍŽ, *Armáda v demokracii: civilní řízení a demokratická kontrola armády*. Vojenská akademie v Brně, Brno 2001; etapu do konce roku 1992 je také možné nazývat jako období demokratizace. Srov. Miroslav TŮMA – Josef JANOŠEK – Josef PROCHÁZKA, *Obranná politika Československé a České republiky (1989–2009)*. Ministerstvo obrany ČR – Prezentační a informační centrum MO, Praha 2009, s. 18–33.

stále na samém počátku. Tento příspěvek by proto měl sloužit spíše jako odrazový můstek pro další bádání.⁴

Politická předehra a vojenské přípravy

Irák vpadl do Kuvajtu 2. srpna 1990 v ranních hodinách a zemi následně rychle obsadil.⁵ Příčin, proč se irácký prezident Saddám Husajn rozhodl k takto riskantnímu kroku, lze v literatuře vystopovat víc. Obecně lze říci, že Husajn chtěl využít jistého vakua po skončení studené války. Domníval se, že pozornost světa je upřená jinde, a z hlediska obchodu s ropou věřil v pragmatický přístup zbytku světa, tedy že nebude hrát roli, pod jakou vlajkou se ropa prodává. Kuvajt byl navíc ideální terč i z toho hlediska, že mu chyběla formální vojenská pouta se Spojenými státy nebo nějakou další důležitou mocností.⁶

Husajn se také dlouhodobě chtěl ujmout vedoucí role mezi arabskými národy. Během dlouhotrvající války s Íránem (1980–1988) a i po ní si nárokoval finanční pomoc, která měla zohledňovat oběti, jež podle něho musel Irák přinést. Stavěl se do role ochránce před iránským expanzionismem a islámským fundamentalismem.⁷ Arabské země na jedné straně Irák finančně podporovaly, na straně druhé měly obavu z jeho expanzivních ambic. Po válce, kdy vyschly příspěvky z bohatých ropných států a objevila se hrozba vyrovnání nahromaděných dluhů, se Saddám Husajn rozhodl pro agresivní postup.⁸ Nárokoval si celé ropné pole Rumajlá (Íračané kontrolovali jen jeho severní část) a stěžoval si na výši těžby ropy Kuvajtu a Spojených arabských emirátů, která podle Bagdádu převyšovala kvóty dohodnuté v rámci OPEC a snižovala tak ceny této suroviny, čímž Irák přicházel o peníze. Požadaval také, aby se zvýšily ceny ropy na 18 amerických dolarů za barel.⁹ Irák rovněž oprávil tvrzení, že má historický nárok na Kuvajt. Vyřešení sporu nepřinesla ani jednání mezi oběma stranami.¹⁰ Američané však nevěřili, že se irácký prezident rozhodne pro invazi.¹¹ Husajnovův tah pro ně byl nepřijemným překvapením.

Československý postoj k okupaci od počátku potvrzoval, že v rámci nové polistopadové zahraničněpolitické

linie chtějí špičky států mířit na Západ. Politické vedení země navíc chtělo odčinit, že část iráckého zbrojního arzenálu pocházela z Československa.¹²

Prezidenta Havla zpráva o irácké invazi zastihla na Bermudách během dovolené, kterou zde trávil s manželkou Olgou. Navíc za ním přicestoval se svou chotí i poradce Alexandr Vondra, podle nějž byl z hlediska formování československé odpovědi na okupaci Kuvajtu klíčovou osobou právě Havel. Prezident spolu s Vondrou urgovali Prahu, aby se začalo s vojenskými přípravami. V tomto snažení byli Havlovými hlavními partnery doma jeho další poradce Jiří Křížan a náměstek ministra zahraničí Luboš Dobrovský.¹³

Vláda iráckou agresi odsoudila hned 2. srpna a vyzvala Irák k okamžitému zastavení vojenských akcí a bezpodmínečnému stažení iráckých jednotek z Kuvajtu. Ministr zahraničí Jiří Dienstbier pak hovořil o tom, že „je vždy hrozná, když větší a silnější stát přepadne slabšího. Rozumím tomu, jak se Kuvajt cítí. Československo ví, co znamená invaze a okupace, protože tuto zkušenost učinilo nejednou ve svých dějinách.“¹⁴

V rámci americké administrativy bylo možné najít počátku různé přístupy k řešení kuvajtské krize. Milionová irácká armáda a její schopnosti vzbuzovaly značný respekt.¹⁵ Nicméně USA byly odhodlané hájit své ropné zájmy v oblasti – irácký tah byl přímou ekonomickou hrozbou i pro další státy (kupříkladu Japonsko), které byly závislé na dodávkách ropy z této oblasti.¹⁶

Pro Československo bylo důležité, že invazi odsoudila rezoluce Rady bezpečnosti jako narušení míru a mezinárodní bezpečnosti (rezoluce č. 660 z 2. 8. 1990). Ta také vyzvala Irák, aby neprodleně a okamžitě stáhl všechny ozbrojené síly do pozic, v nichž byly k 1. 8. 1990.¹⁷ I přes nátlak Iráku se Praha rozhodla, že bude nadále udržovat styky s legitimní kuvajtskou vládou.¹⁸ Československo následovalo také sankční politiku Rady bezpečnosti OSN, i když mu to přineslo velké ekonomické ztráty, což věděli i Američané.

Československo však nebylo jedinou zemí Varšavské smlouvy, která navzdory nemalým ekonomickým ztrátám sankce OSN proti Iráku podpořila. Východoevropské

4 Pramenná základna týkající se působení československých chemiků v Zálivu je vzhledem ke stále nepřilíhajícímu časovému odstupu spíše omezená. Autor textu čerpal především ze sbírky Vojenského historického ústavu Praha k válce v Perském zálivu (VHÚ) a z dokumentů uložených ve Vojenském ústředním archivu v Praze Ruzyni – Správním archivu MO, konkrétně ve složce Zvláštní úkoly – operace Pouštní bouře, Čj. 60440/1994 (VÚA–SA MO). Tématem se rovněž částečně zabýval v archivu OSN (United Nations Archive – UNA). Autor děkuje za dobové svědectví či cenné postřehy k textu RNDr. Alexandru Vondrovi, genmjr. v. v. PhDr. Antonínu Raškovi, plk. v. v. Ing. Jánů Valovi, plk. v. v. Ing. Jaroslavu Kumberovi, genmjr. v. v. JUDr. Ladislavu Kozlerovi, PhDr. Luboši Dobrovskému, arm. gen. v. v. Ing. Miroslavu Vackovi, plk. v. v. Ing. Vladimíru Braunovi a také kolegům z Vojenského historického ústavu v Praze. Za pomoc děkuje též vedoucímu archivu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR Mgr. Bc. Petru Dvořáčkovi a týmu Knihovny Václava Havla.

5 Richard W. STEWART (Ed.), *American Military History. V. 2. The United States Army in a Global Era, 1917–2008*. Center of Military History United States Army, Washington, DC. 2010, s. 416.

6 Jeffrey A. ENGEL (Ed.), *Into the Desert: Reflections on the Gulf War*. Oxford University Press, Oxford 2013, s. 23–27.

7 Jan WANNER, *Válka o Kuvajt*. Historický obzor 1992, č. 1, s. 3.

8 Tamtéž, s. 4.

9 Jan EICHLER, *Terorismus a války na počátku 21. století*. Karolinum, Praha 2007, s. 116.

10 J. ENGEL, *Into the Desert*, s. 23–27.

11 Tamtéž, s. 27–29.

12 Podle tehdejšího Havlova poradce Alexandra Vondry se o možnosti obchodovat s Irákem hovořilo i v létě roku 1990. Stanovisko Hradu však bylo nekompromisní, což poznal i tehdejší ministr zahraničního obchodu Slavomír Stračár. Vondra nápad na vývoz ozbrojené techniky s Havlovým posvěcením ostře zamítl. Saddám Husajn měl totiž již před invazí na stránkách amerického tisku pověst velmi nebezpečného muže. Československu by proto hrozila mezinárodní ostuda. Srov. rozhovor s RNDr. Alexandrem Vondrou vedl Petr Janoušek dne 16. 5. 2017, uloženo v soukromém archivu autora.

13 Na Bermudy za Havlem navíc přicestovala již tehdy vlivná americká demokratická politička Madeleine Albrightová. Tamtéž.

14 Jiří DIENSTBIER, *Od snění k realitě: vzpomínky z let 1989–1999*. NLN, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1999, s. 148.

15 K. DURMAN, *Popely*, s. 432.

16 J. EICHLER, *Terorismus*, s. 119.

17 Tamtéž, s. 118.

18 Komunistické Československo hodnotilo Kuvajt jako prozápadní a konzervativní arabský stát, přesto s touto monarchií mělo relativně rozvinuté vztahy. Více viz Petr ŽÍDEK – Karel SIEBER, *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2009, s. 184–186.

vlády byly věřiteli Iráku a ztratily velké množství peněz v důsledku nesplacených iráckých dluhů a zablokovaného exportu.¹⁹

Důležitější než ekonomické úvahy však pro politické špičky v Československu bylo již zmiňované deklarování příslušnosti k Západu. „Současné jsme uvažovali o naší možné účasti na případném mezinárodním zákroku proti Iráku. Vědomí si toho, jak účast Turecka na korejské válce v 50. letech přispěla k jeho přijetí do NATO, nechtěli jsme zmeškat žádnou příležitost. Především jsme však chtěli dát najevo, že jsme připraveni přebírat svůj díl odpovědnosti za obranu mezinárodního práva a hodnot demokratického světa,“ vzpomínal později Dienstbier.²⁰

Konkrétní kroky směřující k členství České republiky v NATO lze spíše vysledovat v následujícím období, armáda však pod vlivem politických argumentů dostala jednoznačné zadání začít s přípravami na vyslání jednotky do oblasti Perského zálivu.

Tehdejší příslušník Správy zahraničních vztahů generálního štábu podplukovník Jaroslav Kumbera se domnívá, že z hlediska zapojení Prahy do protisaddámovské koalice byly velmi důležité schůzky s vojenskými diplomaty Egypta a USA, které absolvoval spolu s plukovníkem Valem – dalším příslušníkem Správy zahraničních vztahů. První údajně klíčová schůzka s dvojicí egyptských zástupců se uskutečnila již počátkem srpna v pražské restauraci Expo 58. Další schůzky koncem srpna se zúčastnil i americký vojenský přidělenec Edwin Motyka. Zahraniční představitelé zdůrazňovali, že pro převoluční Československo by bylo výhodné se akce proti Saddámovi Husajnovi zúčastnit. Přidělenci se pak podle Kumbery obrátili na svá ústředí, odkud přišly do Československa dopisy s návrhem, aby Čechoslováci zvážili podílet se na osvobození Kuvajtu.²¹

FOTO: VHU

Zleva Zástupce velitele plukovník Emil Kratochvíl, operační důstojník podplukovník Jaroslav Kumbera, americký major Macháček, náčelník štábu plukovník Vladimír Braun. S Čechoslováky je na snímku český Američan major Macháček, který podle vyprávění Jaroslava Kumbery létal za války ve Vietnamu na stroji B-52. Údajně se účastnil prvního náletu z ostrova Guam na tomto typu letounu.

První rozhodnutí praktického rázu, které muselo padnout, bylo, jaká jednotka by do Zálivu měla zamířit. Partnerem se pro Československo stala Saúdská Arábie, která prakticky neměla vlastní chemické vojsko.²² Proto se jako nejlepší varianta jevílo vyslání protichemické jednotky. Naopak představa vyslání třeba tankového, mechanizovaného vojska, polní nemocnice nebo vrtulníkové letky nebyla reálná, protože jednotek tohoto typu měli spojenci dostatek.²³ Americká spolupráce se Saúdskou Arábií se oficiálně přetavila v operaci Pouštní štít, která již od 7. srpna měla za cíl zvýšit obranné schopnosti Saúdské Arábie.²⁴

Chemické vojsko mělo v Československu dlouhou tradici, která sahá až do období po první světové válce, i když první opravdu chemická jednotka byla vytvořena teprve v roce 1935. V období před rokem 1989 mělo chemické vojsko své pevné místo v armádě, kdy navíc tehdejší generace důstojníků měla z 80 procent vysockoškolské vzdělání. V letech 1990 až 1992 se nicméně měnil organizační rámec chemického vojska.²⁵ Celkově měli Čechoslováci – na rozdíl od jiných jednotek – chemiky srovnatelné se západními státy.²⁶ Vyslání chemické jednotky považoval za nejlepší variantu i ministr obrany

19 Richard M. SWAIN, *Lucky War: Third Army in Desert Storm*. Command and General Staff College Press, Fort Leavenworth, Kans. 1994 (Kindle edition), loc. 7381.

20 J. DIENSTBIER, *Od snění*, s. 149.

21 Rozhovor s plk. v. v. Ing. Jaroslavem Kumberou vedl Petr Janoušek dne 23. 10. 2017, uloženo v soukromém archivu autora.

22 Pro komunistické Československo byla Saúdská Arábie součástí sféry „americké imperialistické politiky“. Diplomatické styky s touto zemí Česká republika navázala až 27. 4. 1995, i když i v době rokování o československé protichemické jednotce tato možnost byla reálná. Saúdská Arábie však byla vzhledem k vývoji ve světě i československým kompetenčním sporů opatrná. P. ZÍDEK – K. SIEBER, *Československo a Blízký východ*, s. 259–260; J. DIENSTBIER, *Od snění*, s. 182–183; v říjnu domlouval navázání diplomatických vztahů i prezident Václav Havel. *G. Bush je nám vděčný*. Lidové noviny, 2. 10. 1990, s. 1–2.

23 Rozhovor s plk. v. v. Ing. Vladimírem Braunem vedl Petr Janoušek dne 24. 10. 2016, uloženo v soukromém archivu autora; *Při operaci Pouštní bouře nás dostihla bolševická tupost. Vyhrožovali nám, vzpomíná velitel*. Aktuálně.cz [online], 17. 1. 2016 [cit. 22. 8. 2016]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/zahranici/operace-poustni-boure-i-tam-nas-dostihla-bolsevicka-tupost-r/r~412d8ce4bc9011e5a6b7002590604f2e/>

24 J. WANNER, *Válka o Kuvajt*. Historický obzor 1992, č. 1, s. 7.

25 V letech 1990–1992 byla správa chemického vojska nejdříve součástí Hlavní správy pozemního vojska federálního ministerstva obrany, potom Hlavní správy pozemního vojska generálního štábu Československé armády a nakonec Hlavní správy pozemního vojska Československé armády. Ladislav TRTÍLEK, *Chemické vojsko v letech 1989–1999*. Ministerstvo obrany České republiky, Agentura vojenských informací a služeb, Praha 1999, s. 9, 16, 20.

26 *Při operaci*.

armádní generál Miroslav Vacek. Obecně však v této době považoval generál Vacek za prioritní jiné úkoly – mezi ně mimo jiné patřilo zajištění bezproblémového přechodu vojáků z povolání do nových politických poměrů. Vyslání vojáků do Zálivu označil generál Vacek především za Havlův požadavek. Za klíčové nicméně považoval, aby jednotka nezasáhla přímo do bojů. Za vhodné by pokládal, kdyby chemici působili u nějakého města v oblasti (zhruba s 80 až 100 tisíci obyvateli), v jehož prospěch by vykonávali své průzkumy.²⁷

Prapor se začal formovat počátkem září roku 1990. V této době však byly přípravy utajované, což se změnilo až ve chvíli, kdy – rovněž v září – o výstavbě jednotky, během návštěvy Itálie, informoval prezident Václav Havel.²⁸ Přípravy potvrdil i tehdejší náměstek ministra zahraničí Luboš Dobrovský, vyslání jednotky podpořilo 23. října 1990 také Federální shromáždění.²⁹

Současný výzkum na poli soudobých vojenských dějin potvrdil, že není snadné mapovat vztah jednotlivců v armádě ke společenskému vývoji v posledním období před listopadem 1989, částečně pomoci však mohou orálně-historické rozhovory s někdejšími armádními příslušníky.³⁰ V porevoluční etapě jde o živelný proces, kdy na jedné straně stále byl kupříkladu patrný úpadek morální odpovědnosti zejména u nižších důstojníků, kteří přitom byli klíčoví pro přípravu mužstva, a na druhé straně vcelku bezproblémové přijetí apolitického statutu vojáka zřejmě ilustruje, že období před převrácením bylo ideologicky vyprázdněné.³¹

Armáda jako celek i její členové se v nových poměrech museli naučit, jak plnit své úkoly. To, že nepůjde o lehký úkol, potvrdil již často nepřilíš systematicky výběr personálu pro československou jednotku určenou pro Perský záliv. Náčelník štábu jednotky plukovník Vladimír Braun ve své zprávě z 19. dubna 1991 vzpomínal, že vojáci dostávali do období zveřejnění informace o výstavbě jednotky protichůdné informace.³²

Koordinací příprav byla pověřena a jejím hlavním garantem byla Správa zahraničních vztahů generálního štábu Československé armády, respektive její třetí

oddělení – oddělení mírových sil OSN, jehož náčelníkem byl plukovník Ján Valo.³³ (Náčelníkem Správy zahraničních vztahů generálního štábu byl generálmajor Jiří Jindra.) Na celé akci se ale výrazně podílely i další součásti armády – kupříkladu Operační správa generálního štábu nebo Západní vojenský okruh, který participoval na nábore personálu. Z instrukcí generálního štábu je patrné, že důraz při výběru osob měl být kladen na praxi, morální vlastnosti a znalost angličtiny nebo jiného „západního jazyka“.³⁴ V praxi ale výběr personálu provázely zmatky. Oddělení mírových sil mělo pocit, že musí vyvracet některé mylné informace, které se zřejmě, nejen zpočátku, mezi vojáky šířily. Plukovník Braun uvedl několik příkladů chybných informací, které vojáci dostávali: „*Pojedete na brigádu, budete dělat řidiče na velvyslanectví, jedná se o akci do Rumunska, plat jednotlivce bude 10 000 dolarů měsíčně.*“³⁵

Poté co se řada vojáků dozvěděla, jaké skutečné úkoly na ně v Perském zálivu čekají, se nábore raději vzdala. O nábore v rámci jednotek a útvarů Západního vojenského okruhu plukovník Braun dále napsal: „*Řada velitelů jednotek a útvarů přistoupila k výběru vojáků zcela formálně.*“ Tato slova potvrzují, že naplnění politického zadání naráželo na četné obtíže. Problematický byl i výběr techniky. Jednotka měla obdržet prvotřídní techniku, Braun ale postupně dospěl názoru, že velitelé, kteří techniku vybírali, se chtěli zbavit té, která nebyla v nejlepším stavu.³⁶

Mimo jiné tak došlo k tomu, že „*po měsíčním soustředění techniky a její přípravě u odborných útvarů po příjezdu na soustředění ve Slaném (10. října, pozn. PJ) musely být vyměněny na tři desítky pláštěů u vozidel T 815.*“³⁷ Technika byla navíc poměrně stará, zvláště vozidla PV3S a UAZ. Obecně lze snad konstatovat, že každý velitel v souladu se zavedenou praxí z dob předěšlých možná ze strachu z nejrůznějších kontrol hleděl raději na svůj útvar, a proto si nejlepší techniku ponechal. Přípravy se navíc rozbíhaly ve chvíli, kdy mnoho informací o misi nebylo známo – i proto zvítězilo navykklé uvažování. Přesto i pro pozdější dodávky do Zálivu platí, že

27 Vacek dokonce tvrdí, že myšlenka na vyslání jednotky vznikla během jeho konverzace s prezidentem Václavem Havlem. Havel podle něj uvažoval o tom, že do Zálivu zamíří československé stíhací letouny MiG-29, což mu prý ale generál Vacek rozmluvil. Českoslovenští chemici podle Vacka byli uznáváni i v rámci Varšavské smlouvy, ale i u někdejších nepřátel, proto Vacek údajně ukázal právě na ně. Srov. rozhovor s arm. gen. v. v. Ing. Miroslavem Vackem vedl Petr Janoušek dne 14. 11. 2016, uloženo v soukromém archivu autora.

28 VHÚ. Některé poznatky náčelníka štábu Československého samostatného protichemického praporu týkající se přípravy praporu a činnosti praporu mající vliv na morálku příslušníků praporu, King Khalid Military City dne 19. dubna 1991, s. 2; Podklady pro veřejné Havlovo vyjádření, týkající se připravenosti československé jednotky zúčastnit se operace, měl opět připravovat Valo. Jaroslav KMENTA – Peter ŽELINSKÝ – Ján VALO, *Pouštní horečka: kniha, která neměla vyjít (Zákulisí aféry kolem naměření sarinu a yperitu ve Zálivu)*. Želinský 1492, Praha 1999, s. 55.

29 Srov. *Usnesení Federálního shromáždění č. 43*. psp.cz [online]. 23. 10. 1990. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/usneseni/u0043.htm>; k rozpravě ve Federálním shromáždění více viz psp.cz [online]. 23. 10. 1990. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/007schuz/s007001.htm>; J. DIENSTBIER, *Od snění*, s. 149; Imrich PURDEK – Pavol, VITKO, *Naši v Perzskom zálive: Slovenskí a českí vojáci v operáciách Púštný štít a Púštna búrka 1990–1991*. Komunikační odbor Ministerstva obrany Slovenskej republiky v spolupráci s Vojenským historickým ústavom, Bratislava 2014), s. 21.

30 K tématu srov. Prokop TOMEK, *Akce ZÁSAH. Československá lidová armáda v listopadu 1989*. HaV 2015, č. 4, s. 77; Jiří HLAVÁČEK, „*Copak je to za vojáka...*“ aneb *Malá sonda do života příslušníků Československé (lidové) armády po roce 1968*. In: Miroslav VANĚK – Lenka KRÁTKÁ, (Ed.) *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. Karolinum, Praha 2014, s. 73–120.

31 Tamtéž, s. 110; rozhovor s PhDr. Lubošem Dobrovským vedl Petr Janoušek dne 26. 9. 2016, uloženo v soukromém archivu autora.

32 VHÚ. Některé poznatky náčelníka štábu Československého samostatného protichemického praporu týkající se přípravy praporu a činnosti praporu mající vliv na morálku příslušníků praporu, King Khalid Military City dne 19. 4. 1991, s. 1 – 3.

33 Plukovník Valo o vznik oddělení usiloval již před rokem 1989, později se stal jeho prvním náčelníkem. Po vzoru Rakouska bylo cílem zřídit sekci, která umožní armádě postavit se po bok ostatních svobodných států a vysílat vojáky do operací OSN. Zájem o československé vojáky a jejich účast v mírových misích již v červnu 1990 signalizovali i Američané. *Při operaci*; J. KMENTA – P. ŽELINSKÝ – J. VALO, *Pouštní horečka*, s. 53; rozhovor s plk. v. v. Ing. Jánem Valem vedl Petr Janoušek dne 17. 1. 2018, uloženo v soukromém archivu autora.

34 VÚA–SA MO, Šířovka pro velitele ZVO, čj. 124/2 – 2, nedat.

35 VHÚ. Některé poznatky náčelníka štábu Československého samostatného protichemického praporu týkající se přípravy praporu a činnosti praporu mající vliv na morálku příslušníků praporu, King Khalid Military City dne 19. 4. 1991, s. 2.

36 Tamtéž.

37 Tamtéž.

si ústředí neumělo vynutit doručení spolehlivé techniky a logistice zahraničních misí se armáda musela učit.

Problémem byla i dlouho nejasná výše finančního ohodnocení dobrovolníků.³⁸ Nelibě také plukovník Braun vnímal, že Operační správa generálního štábu připravila „nepromyšlenou strukturu praporu, ve které nebyl například žádný spojař“.³⁹

Již od počátku příprav tak bylo patrné, že velení praporu v čele s plukovníky Valem a Braunem kriticky hodnotilo činnost armádního ústředí, v jehož čele stál náčelník generálního štábu generálporučík Anton Slimák, i když ten osobně Vala při skládání jednotky po personální i materiální stránce zaštilil. Valo totiž k němu měl otevřené dveře a plnou moc pro jednání s příslušnými veliteli ohledně vybavení. Generál Slimák navíc podle Vala využil svou autoritu a nařídil ze skladových zásob výše zmíněná vozidla T 815 nově přezout.⁴⁰ Valo opakovaně i pro média hovořil o nepochopení ze strany generality, které prý mělo občas až absurdní rozměry. Po jistý čas měl Valo mít zákaz jednat s americkým vojenským přidělcem Edwinem Motykou, s nímž přípravy koordinoval.⁴¹

V srpnu a září však bylo nutné na politické úrovni řešit ještě jeden problém. V Iráku pobývalo několik set československých občanů, kteří zde působili mimo jiné jako experti různých československých firem. Vzhledem k narůstajícímu napětí bylo nezbytné domluvit a uskutečnit jejich evakuaci. (Podobný problém měly i další státy.) Ministerstvo zahraničí v srpnu a září vyslalo do Jordánska dvě speciální letadla a organizovány byly i další odlety domů. Během několika měsíců se podařilo evakuovat asi 90 procent československých občanů.⁴² Odborníky, kteří měli platný kontrakt, však Irák zatím odmítl propustit.

Přípravy jednotky na misi se rozbíhaly postupně. Jednotlivé složky se nejprve chystaly odděleně na více místech: v Liberci (chemické odřady), v Hostivici (zdravotnický odřad), v Horních Počaplech (rota týlového a technického zabezpečení), v Prostějově (strážní rota) a ve Slaném (spojovací četa a řídičí štábu). Právě ve Slaném se 10. října soustředila celá jednotka.⁴³

Možná až právě zde začalo být členům jednotky definitivně jasné, co na ně v Perském zálivu čeká. „Vidina dobrodružství a tlustého lehce vydělaného konta

v *Živnobance*“ mizela pod dojmem zpráv, které přicházely ze Zálivu. Z dokumentů je patrné, že i v této době někteří vojáci odešli a svoje rozhodnutí vydat se na zahraniční misi přehodnotili.⁴⁴ Prapor měl mít podle původních plánů více členů, nakonec se na počátku mise podařilo dát dohromady více než 160 dobrovolníků – speciální jednotku tvořili vojáci z povolání a vojáci základní služby, kteří byli v souladu s vládním nařízením převedeni do branného poměru vojáka v další službě.⁴⁵

Během podzimu pokračovala také diplomatická vyjednávání. Ukazovalo se však, že k zásadnímu průlomů nevedou. Ministr zahraničí Jiří Dienstbier 25. září na půdě OSN opět deklaroval, že Československo útok Saddáma Husajna na Kuvajt nechápe jako regionální otázku, ale jako útok na základní pravidla soužití mezi národy.⁴⁶ Nový směr zahraniční politiky Dienstbier demonstroval i na setkání s generálním tajemníkem OSN Javierem Pérezem de Cuéllar, které se uskutečnilo 3. října 1990 v New Yorku. Ocenil roli, již Rada bezpečnosti sehrála během krize v Zálivu, a zdůraznil, že Československo podpořilo všechny její rezoluce. Potvrdil, že Praha je připravena vyslat do oblasti vojenskou jednotku a celkově chce zvýšit svůj příspěvek do mírových misí OSN. Dienstbier se generálnímu tajemníkovi dále svěřil, že Československo závislé na dovozu ropy kvůli krizi ekonomicky strádá. Ztrátu vyčíslil na jeden milion dolarů, kdyby cena ropy dále rostla, mohla by se do konce roku vyšplhat až na šest milionů dolarů. Situaci bylo potřeba podle Dienstbiera vyřešit rychle, aby si lidé ve východní Evropě ekonomické potíže nespojovali s nově ustavenými demokracickými vládami, pro což generální tajemník vyjádřil pochopení.⁴⁷

Českoslovní zároveň se Saúdskou Arábií dojednávali detaily ohledně působení chemické jednotky, od 3. do 7. listopadu se konalo jednání v Rijádu. Vojenská delegace si také byla prohlédnout místo předpokládaného nasazení. Již předem bylo mimo jiné jasné, že jednotku čeká velmi prašné prostředí, což klade vyšší nároky na techniku a zhorší podmínky pro polní způsob přípravy stravy.⁴⁸ V čele takzvané rekognoskační skupiny byl generál Jindra, na místo se však vypravil mimo jiné náčelník chemického vojska generálmajor Josef Černý nebo plukovník Ladislav Kozler, který se jako zástupce

38 Výše přídatku k služebnímu příjmu se během působení praporu v misi měnila – původně se pohybovala v rozmezí od 1300 amerických dolarů ku příkladu pro řídiče či strážného do 2000 dolarů pro velitele, po navýšení činilo rozmezí od 2400 dolarů do 3200 dolarů. VHÚ, Zpráva o finančním zabezpečení Československého samostatného protichemického praporu, s. 2.

39 VHÚ, Některé poznatky náčelníka štábu Československého samostatného protichemického praporu týkající se přípravy praporu a činnosti praporu mající vliv na morálku příslušníků praporu, King Khalid Military City dne 19. 4. 1991, s. 2.

40 Rozhovor s plk. v. v. Ing. Jánem Valem vedl Petr Janoušek dne 17. 1. 2018, uloženo v soukromém archivu autora.

41 I. PURDEK – P. VITKO, *Naši v Perzskom zálive*, s. 149; jedno z jednání se týkalo možnosti přepravy letounem C-5 Galaxy srov. VÚA–SA MO, Záznam o přijetí. Přijat plk. J. Valo, pplk. J. Kumbera. Dne: 22. 10. 1990, místo: Velvyslanectví USA. Na žádost: plk. Motyky. Důvod: Přilet C-5 Galaxy do Prahy.

42 J. DIENSTBIER, *Od snění*, s. 151.

43 VHÚ, Zpráva o činnosti Československého samostatného protichemického praporu, Království Saúdské Arábie 30. dubna 1991, s. 1–2; o přípravu jednotky se prezident Havel zajímal, plukovník Valo ho proto o celém procesu informoval. Srov. rozhovor s plk. v. v. Ing. Jánem Valem vedl Petr Janoušek dne 17. 1. 2018, uloženo v soukromém archivu autora.

44 VHÚ, Rozbor nemocnosti a úrazovosti Československého samostatného protichemického praporu v Království Saúdské Arábie v období od 12. 12. 1990 do 30. 4. 1991, nedat., s. 1.

45 Během působení v Perském zálivu se počet příslušníků československé protichemické jednotky měnil. Na počátku mise do oblasti zamířilo 169 vojáků, z toho 38 Slováků. Dne 14. ledna 1991 jednotku doplnili dva vojáci týlového zabezpečení, 18. ledna zahynul četař Petr Šimonka a 5. února jednotku doplnilo 37 vojáků, z toho 11 Slováků. Zároveň se sedm příslušníků praporu z různých důvodů vrátilo do Československa. Po těchto změnách měla jednotka celkem 198 vojáků – z toho 49 Slováků. I. PURDEK – P. VITKO, *Naši v Perzskom zálive*, s. 24–25; VÚA–SA MO, Návrh na vyslání speciální protichemické jednotky, nedat.

46 *Nést díl zodpovědnosti*. Lidové noviny, 26. 9. 1990, s. 1–2.

47 UNA, S-1024-160-1. Czechoslovakia 5 FEB – 11 DEC 1990, Note on the Secretary-General's meeting with Foreign Minister of the Czech and Slovak Federal Republic H. E. Mr. Jiri Dienstbier. Held on 3 October 1990 at 5.30 p.m.

48 VÚA–SA MO, Informace o výsledku rekognoskace prostoru rozmístění čs. jednotky z hlediska materiálně-technického a zdravotnického zabezpečení, čj. 124/2–12, nedat.

Správy zahraničních vztahů podílel na právním vyjednávání se Saúdskou Arábií. Podle Kozlera se při vyjednávání objevilo několik problematických bodů, mezi něž patřila otázka, v jaké měně budou českoslovenští vojáci vypláceni. Koruna nebyla volně směnitelná, a tak bylo dohodnuto, že vyplácení proběhne v dolarech. Nutné bylo domluvit i to, jak budou vojáci pojištěni.⁴⁹

Rovněž v listopadu tak bylo podepsáno několik zásadních smluv. Zástupci obou vlád podepsali dohodu, ve které byly stanoveny podmínky pobytu československých vojenských specialistů na území Saúdské Arábie. Ta mimo jiné nesla všechny náklady, které byly spojené s vysláním a činností jednotky.⁵⁰ V ujednání mezi ministerstvy obrany obou zemí pak byly náklady konkrétně rozpracovány.⁵¹ Království Saúdské Arábie se mimo jiné zavázalo, že uhradí Československu hodnotu vojenské techniky, chemického i jiného materiálu, který bude potřebný pro činnost jednotky při bojovém nasazení. Celkově šlo o částku vyšší než dva miliony šest set tisíc dolarů.⁵²

Konkrétní spolupráci se Saúdskou Arábií navázaly i další členské státy Varšavské smlouvy – Polsko, Maďarsko, Rumunsko a Bulharsko. Kromě udělení práva pro přelet letadel nesoucích vojáky a materiál přes jeho území kupříkladu Polsko vyslalo lékařskou loď a dalších zhruba 100 členů personálu do

FOTO: VHÚ

Operace Pouštní bouře – velitel jednotky plukovník Ján Valo před hořícími ropnými poli v Kuvajtu, únor/březen 1991.

FOTO: VHÚ

Čechoslováci v Zálivu. Ještě před odjezdem si vojáci stěžovali na určitou techniku, kterou jim armáda vyčlenila.

49 Rozhovor s genmjr. v. v. JUDr. Ladislavem Kozlerem vedl Petr Janoušek dne 15. 5. 2017, uloženo v soukromém archivu autora.

50 VHÚ, Dohoda mezi vládou České a Slovenské Federativní republiky a vládou Království Saúdské Arábie o činnosti a podmínkách pobytu československých vojenských specialistů na území Království Saúdské Arábie, dáno v Praze dne 19. 11. 1990, s. 5.

51 VHÚ, Ujednání mezi federálním ministerstvem obrany České a Slovenské Federativní Republiky a ministerstvem obrany Království Saúdské Arábie o podmínkách pobytu jednotky československých vojenských specialistů na území Království Saúdské Arábie, příloha č. 1 a příloha č. 2, dáno v Rijádu 22. 11. 1990, ENV 135/8/5-2/91.

52 Tamtéž; některé i otevřené zdroje naznačují, že působení československé jednotky v Zálivu bylo pro Prahu ziskové. Ministerstvo obrany mělo od Saúdské Arábie obdržet za materiál a příslušníky jednotky celkem přes sedm milionů osm set deset tisíc dolarů, výdaje se vyšplhaly přes šest milionů dvě stě osmáct tisíc dolarů. Zůstatek tak činil asi jeden milion pět set devadesát dva tisíc dolarů a byl využit k financování počátečního působení československého praporu v misi UNPROFOR na území bývalé Jugoslávie (podle dalších zdrojů se jednotlivé částky včetně zůstatku mírně liší). Srov. VHÚ, Stanovisko MO ČR k finančnímu vyrovnání mezi ČSFR a Královstvím Saúdské Arábie za účast čs. protichemické jednotky ve válce v Perském zálivu, 29. 1. 1999.

saúdskoarabských vojenských nemocnic, Maďarsko poskytlo 37členný lékařský tým, který se rovněž připojil k saúdskoarabským silám.⁵³

Během podzimu Luboš Dobrovský vystřídal ve funkci ministra obrany armádního generála Miroslava Vacka a premiér Marián Čalfa hovořil o tom, že přichází doba civilistů v čele ministerstva obrany. Do funkce byl Dobrovský jmenován 18. října, Američané si od toho slibovali, že mnohé věci se dají snáze domluvit i vzhledem k „předcházející činnosti a současnému postavení p. Dobrovského v OF“.⁵⁴ Stále zůstával nevyřešený problém československých odborníků,

které Irák zadržoval. Jako vhodná osoba, která může zapeklitou situaci vyřešit, se jevil generál Vacek. Ve hře byla varianta, že do Iráku odletí jako soukromá osoba a pokusí se propuštění zadržovaných dojednat.⁵⁵

„Generál byl ochoten, ale žádal, aby získal oficiální status. Měl špatné zkušenosti z minulého režimu. Odvolání z ministerské funkce a náhlý způsob, jak k tomu došlo, jeho nedůvěru posilovaly. Obával se dokonce, že by mu někdo mohl později náklady na cestu předložit k náhradě, zejména kdyby neuspěl. Chtěl buď od prezidenta, nebo ode mne oficiální zplnomocnění,“ vzpomínal Dienstbier.⁵⁶

Něco takového ale podle Dienstbiera nebylo možné. V osobním dopise na něj apeloval, aby úkol přijal: „Chcete-li jet, musíte se rozhodnout sám za sebe. Rozhodnete-li se pozitivně, budu si Vašeho činu vážit a jsem připraven říci to i veřejně, stanete-li se objektem útoků, jež by Vás mohly ohrozit. Jste ostatně už kryt rozkazem ministra obrany o použití letadla. Jsem si vědom, že úspěch Vaší mise závisí na mnohých faktorech. Ujišťuji Vás, že v případě neobjektivního hodnocení jejich výsledků zaujmeme stanovisko uvádějící skutečnost na pravou míru.“⁵⁷

Generál Vacek ve svých vzpomínkách z nedávné doby hovoří o tom, že ho prezident Havel prosil, zda by do Iráku nezaletěl asi pro 40 lidí. Nakonec souhlasil a úkol splnil, i když se cítil dotčený, že přes ujištění „tehdejších vládců“ byla jeho mise podrobena tvrdé poslanecké kritice.⁵⁸ Za důležité pro úspěch své mise považoval to,

Ženiční práce Čechoslováků v Zálivu – plnění pytlů pískem.

FOTO: VHU

že s sebou vzal nedávného velvyslance v NDR Františka Langeru, který v 80. letech také několik let působil jako první náměstek ministra zahraničního obchodu. Podle Vacka měl Langer na místě kontakty, které byly důsledkem rozsáhlých československých zbrojních exportů do Iráku. Ve spolupráci s Langerem tak Vacek zajistil po úřední a politické stránce vše potřebné pro vycestování zadržovaných Čechoslováků, i když je zároveň podle některých svědectví možné, že ti měli v Iráku své vlastní zájmy, které chtěli na místě hájit.⁵⁹

Takzvaná mise dobré vůle se z Iráku vrátila v pondělí večer 10. prosince – na palubě letadla bylo celkem 38 zadržovaných občanů. Z původních několika set československých občanů zbyla v Iráku jen jedna manželská dvojice, která si to přála, a 14 pracovníků zastupitelského úřadu.⁶⁰ Členem mise v čele s Vackem byl i Michael Kocáb, který uvedl, že československá delegace byla první, která odvezla skoro všechny své občany.⁶¹ Úspěch mise podpořilo i to, že na Husajnov návrh irácký parlament již 7. prosince schválil, že cizinci mohou odjet ze země.

S blížícím se koncem roku bylo patrné, že Husajn nechce ustoupit. Rezoluce Rady bezpečnosti číslo 678 z 29. listopadu stanovila jako lhůtu k odchodu z Kuvajtu 15. leden 1991. Koalice proti Husajnovi navíc obdržela zmocnění, aby užila „všech nezbytných prostředků“.⁶²

Čechoslováci se od Američanů dozvěděli, že USA se pokusí přece jen ještě vyřešit situaci mírovými prostředky. Ministr zahraničí James Baker se měl v Ženevě setkat

53 R. M. SWAIN, *Lucky War*, loc. 7388.

54 VÚA–SA MO, Záznam o přijetí. Přijal plk. J. Valo, pplk. J. Kumbera. Dne: 22. 10. 1990, místo: Velvyslanectví USA. Na žádost: plk. Motyky. Důvod: Přilet C-5 Galaxy do Prahy.

55 K vztahům Iráku a Československa v letech 1979 až 1989 srov. ZÍDEK – SIEBER, *Československo a Blízký východ*, s. 104–111.

56 J. DIENSTBIER, *Od snění*, s. 151.

57 Tamtéž.

58 Miroslav VACEK, *Nejen z vojenského kufru*. Futura a Nakladatelství EPOCHA, Praha 2012, s. 200–201.

59 Rozhovor s arm. gen. v. v. Ing. Miroslavem Vackem vedl Petr Janoušek dne 14. 11. 2016, uloženo v soukromém archivu autora.

60 *Dobré výsledky mise*. Lidové noviny, 12. 12. 1990, s. 2.

61 Tamtéž.

62 K. DURMAN, *Popely*, s. 434; J. WANNER, *Válka o Kuvajt*, s. 40.

FOTO: VHÚ

Tábor u města Hafar al-Batin.

se svým iráckým protějškem Tárikem Azízem.⁶³ Američané navíc oceňovali, že Československo je součástí protirácké koalice a jeho jednotka se brzy vypraví do Zálivu.⁶⁴

Československá diplomacie v čele s Dienstbierem měla ve svém hodnocení situace v Zálivu stejné „vidění světa“ jako Američané – byla jim názorově blízko. Z dokumentů dostupných autorovi tohoto textu je jen obtížné určit, do jaké míry byla optika některých příslušníků armádního ústředí jiná. Obecnou vojenskou loajalitu snad museli cítit všichni tehdejší čelní vojenští představitelé, i když míra osobního ztotožnění s novou politikou musela být pochopitelně odlišná. Otázkou také je, jak těžké bylo pro některé vojáky změnit svůj analytický pohled na mezinárodní dění, který se před rokem 1989 odvíjel v pevně daných mantinelech.

Začátek mise

Přípravy na vyslání praporu byly ukončeny 10. prosince. Ještě předtím – 26. listopadu – vydal československý prezident Václav Havel rozkaz k vyslání protichemické jednotky do Saúdské Arábie. Bylo patrné, že Havel stejně jako Dienstbier považoval za velmi důležité, aby se čerstvě demokratický stát i vzhledem k vlastní historické zkušenosti zapojil do mezinárodní akce, která má za cíl zastavit iráckého agresora.⁶⁵

Ve dnech 10. až 14. prosince americké vojenské letectvo, konkrétně letouny C-5 Galaxy, přepravilo nejen členy

praporu, ale i potřebnou techniku a materiál do Saúdské Arábie.⁶⁶ (První letadlo z ruzyňského letiště odletělo 10. prosince ve 21:15.)⁶⁷ S plánováním přesunu pomohli náčelníkovi štábu jednotky plukovníkovi Vladimíru Braunovi Američané – s podobnou logistickou akcí měli větší zkušenosti, a navíc místo kalkulačky pracovali s počítačem. Přesun jednotky obstaralo celkem 13 galaxií.⁶⁸ Mezipřistání prvního letadla se uskutečnilo na americké základně v Torrejónu nedaleko španělské metropole Madridu. A šlo o historický okamžik, jelikož po dlouhém období nepřátelství za studené války se zde československá jednotka se-

tkala s americkými vojáky jako se spojenci.⁶⁹ Navíc prvně v takovém počtu stanula na půdě některého z členských států NATO. V prvním letadle seděl kromě velitele Vala mimo jiné i podplukovník Jaroslav Kumbera, podle něhož se hlavně Američané v Torrejónu o vojáky z východního bloku zajímali. „Bavili se s námi. V tom prvním letadle ale bylo jen pár lidí, kteří se v té době domluvili anglicky. Chtěli vidět, jaké jsme měli pistole. Jen tak ze zájmu,“ uvádí Kumbera, který pak v Zálivu působil jako styčný důstojník pro komunikaci s Američany.⁷⁰ Na základně se dále doplňovaly pohonné hmoty nebo kontroloval technický stav letounů, nešlo tedy o nějaké slavnostní setkání.⁷¹ Po příletu do Saúdské Arábie se prapor usídlil ve Vojenském městě krále Chálida. Zde bylo nutné doladit spolupráci s ozbrojenými silami Saúdské Arábie.

Velitel praporu byl podřízený československému vedení, z operačního hlediska ale jeho činnost koordinovalo spojenecké velení. Všechny rozkazy a nařízení byly však konzultované předem s československým vedením.⁷² Základním úkolem praporu bylo provádět pro saúdskoarabské síly chemický a radiační průzkum.⁷³ Jednotka ale neodletěla do Saúdské Arábie jen s humanitárními úkoly, jejím cílem bylo podílet se na osvobození Kuvajtu, (což mohlo znamenat i přímou účast na boji), před veřejností však byl zdůrazňován především první aspekt.⁷⁴

Velitel jednotky plukovník Valo musel na základě místních požadavků řešit, jak prapor rozdělit na tři samostatně fungující odřady, celkem přitom měl prapor působit

63 Autor textu používá v České republice běžné označení ministr zahraničí, i když se nabízejí jiné doslovnější překlady funkce United States Secretary of State

64 J. DIENSTBIER, *Od snění*, s. 152.

65 VHÚ, Rozkaz prezidenta České a Slovenské Federativní republiky, 26. 11. Praha, RMO č. 65/1990.

66 K přepravní logistice srov. VÚA–SA MO, Možnosti vyslání jednotky OPZHN jako pomoc silám OSN, čj. 3155–OS, nedat.

67 Rozhovor s plk. v. v. Ing. Jaroslavem Kumberou vedl Petr Janoušek dne 23. 10. 2017, uloženo v soukromém archivu autora.

68 Rozhovor s plk. v. v. Ing. Vladimírem Braunem vedl Petr Janoušek dne 24. 10. 2016, uloženo v soukromém archivu autora.

69 I. PURDEK – VITKO, *Naši v Perzskom zálive*, s. 29.

70 Rozhovor s plk. v. v. Ing. Jaroslavem Kumberou vedl Petr Janoušek dne 23. 10. 2017, uloženo v soukromém archivu autora.

71 J. KMENTA – P. ŽELINSKÝ – J. VALO, *Pouštní horečka*, s. 56.

72 I. PURDEK – P. VITKO, *Naši v Perzskom zálive*, s. 31–32.

73 VHÚ, Zpráva o činnosti Československého samostatného protichemického praporu, Království Saúdské Arábie 30. dubna 1991, s. 3–4.

74 I. PURDEK – P. VITKO, *Naši v Perzskom zálive*, s. 77.

na čtyřech místech, což dopředu nikdo nečekal. Českoslovenští chemici (dva odřady) působili mimo jiné u saúdskoarabských brigád (4. a 20.) a zaujali tak týlové postavení přibližně ve vzdálenosti 35 až 45 kilometrů od iráckých a kuvajtských hranic. Další chemický odřad působil ve prospěch Vojenského města krále Chálida (zde také působil velitel koordinující činnost praporu se spojeneckým velitelstvím severní oblasti) a poslední součást praporu (mimo jiné velitelství a štáb praporu, zdravotnický odřad nebo chemická hlídka) působila v základním táboře vedle polní nemocnice u města Hafar al-Batin, který byl vybudován v prosinci.⁷⁵ (Začátkem února 1991 byl vytvořen ještě čtvrtý chemický odřad – v průběhu mise se organizace a umístění jednotlivých částí praporu dále měnila.)

Velitel plukovník Valo svým rozhodnutím o rozdělení praporu na čtyři části a požadavkem na vyslání posil vyvolal u armádního velení rozruch. Náčelník chemického vojska generálmajor Černý reagoval podrážděně: „*To jsou blázní! To nemohou dělat. Vždyť ztratíme bojeschopnost a sami se vystavíme nebezpečí, že nezvládneme plnit úkoly protichemické ochrany.*“⁷⁶ V nepříjemné situaci Jána Vala zaštil ministr obrany Dobrovský, jenž mu 7. ledna 1991 poslal zprávu, ve které jeho rozhodnutí ocenil a schválil.⁷⁷ Šlo o další důkaz toho, jak složitá byla komunikace mezi velením praporu v Saúdské Arábii a Prahou.

Snaha hladce fungovat v rámci mezinárodní koalice byla patrná i z toho, že se spojeneckým standardům částečně přizpůsobila i struktura jednotky. V dokumentech se píše o zřízení funkce *chief logistics officer* (logistický důstojník) a *liaison officer* (styčný důstojník). Možná i díky tomu pak měla jednotka jednodušší práci v rámci snahy navázat dobré kontakty s vojáky USA, Francie, Egypta a samozřejmě Saúdské Arábie.⁷⁸ I když zpočátku Čechoslováci naráželi ze strany Američanů a dalších spojenců na předsudky. „*Měli nás za zaryté bolševiky s omezeným rozhledem a vymytými mozky, kteří nejsou schopni se orientovat v situaci. Hrklo v nich ale, když zjistili, že většina našeho štábu mluví anglicky a někteří z nás arabsky či persky,*“ hodnotil zpětně plukovník Valo s tím, že nedůvěru se podařilo rychle překonat.⁷⁹ Naopak

Čechoslováci v táboře u města Hafar al-Batin.

FOTO: VHÚ

československé vojáky někdy udivovalo vybavení, které spojenci měli. To se třeba týká saúdské polní nemocnice u Hafar al-Batin, která byla podle plukovníka Brauna postavena na asi 13 „*nádherných*“ mercedesech, a českoslovenští lékaři, kteří ji navštívili, byli nadšení i z operačních sálů, nerez vybavení či z počtu a druhů antibiotik.⁸⁰

Budování základního tábora pro vojáky představovalo fyzicky náročný úkol. Podle zprávy náčelníka zdravotnické služby praporu podplukovníka Mariana Ondřejčka bylo rozbíjení stanů „*téměř nekonečné*“, součástí práce byly i ženíjní úpravy, jako je pytlování písku, budování okopů a krytů s tím, že vše se dělo za klimaticky nepříznivých podmínek. V noci se teploty po několik dní pohybovaly pod bodem mrazu, ve dne dosahovaly až 42 °C ve stínu. Na slunci až 70 °C, což mimo jiné znamenalo, že na kliky od aut nebylo možné sahat bez ochrany rukou. Navíc se střídalo období sucha a dešťů. Několikadenní dešť změnil tábor v rýžové pole, za dva či za tři dny se však opět vrátila prašná poušť, kdy byl pobyt mimo stany možný jedině s nasazenými ochrannými brýlemi.⁸¹

Ministr zahraničí Jiří Dienstbier 4. ledna 1991 prapor navštívil a hovořil i s vojáky, kteří operovali u kuvajtských a iráckých hranic. Ve svých pamětech mimo jiné zdůraznil, že Čechoslováky chválí nejen saúdskoarabské jednotky, ale také sousední Kanadáné a Francouzi.⁸² Náčelník štábu plukovník Vladimír Braun Dienstbierovu návštěvu ocenil; podle něj přispěla ke zvýšení informovanosti vojáků o situaci doma i o významu jednotky pro celou ČSFR.⁸³

75 Tamtéž; VHÚ, Zpráva o chemickém zabezpečení Československého samostatného protichemického praporu, nedat., s. 1–2.

76 J. KMENTA – P. ŽELINSKÝ – J. VALO, *Pouštní horečka*, s. 59.

77 I. PURDEK – P. VITKO, *Naši v Perzskom zálive*, s. 33.

78 VHÚ, Činnost Československého samostatného protichemického praporu v Perském zálivu v době od 11. 12. 1990 do 30. 4. 1991, nedat.

79 *Při operaci*.

80 Rozhovor s plk. v. v. Ing. Vladimírem Braunem vedl Petr Janoušek dne 24. 10. 2016, uloženo v soukromém archivu autora.

81 VHÚ, Rozbor nemocnosti a úrazovosti Československého samostatného protichemického praporu v Království Saúdské Arábie v období od 12. 12. 1990 do 30. 4. 1991, nedat., s. 2–3.

82 J. DIENSTBIER, *Od snění*, s. 183–184.

83 VHÚ, Reakce náčelníka štábu Československého samostatného protichemického praporu, plnění úkoly v Království Saúdské Arábie, na článek uveřejněný v Armádním technickém magazínu „ATOM“ 1991, číslo 4 – „Prostředky chemického průzkumu – podrobněji k vybavení čs. jednotky v Perském zálivu“, King Khalid Military City dne 19. 4. 1991, s. 5.

FOTO: VHÚ

Vojenské město krále Chálida – chemická laboratoř. Vpředu sedí náčelník laboratoře plk. Ivan Lančarič.

Dne 7. ledna zaslal své poselství vojákům i ministr obrany Luboš Dobrovský. Jeho slova prý byla velmi příznivě přijata. „Oceňuji vaši příkladnou kázeň a důstojnou reprezentaci ČSFR v mezinárodních silách. Velení saúdskoarabských sil se pochvalně vyjádřilo o vašem zodpovědném přístupu k plnění všech úkolů. Jsem si vědom toho, jaké oběti přinášíte a jaké nebezpečí podstupujete v případě vypuknutí konfliktu. O vašem občanském statečném postoji budu informovat vládu i prezidenta republiky,“ uvedl Dobrovský.⁸⁴

V lednu 1991 vše nasvědčovalo tomu, že brzy začne ozbrojený konflikt. Mírové řešení situace nepřineslo ani setkání ministrů zahraničí Jamese Bakera a Tárika Azíze. Kongres pak dal prezidentu Bushovi pravomoc použít proti Iráku sílu. Na válku se připravovala i československá diplomacie, která 13. ledna 1991 povolala z Bagdádu do Prahy na konzultace velvyslance Ladislava Lengyela, s nímž odcestovali ze země i další diplomaté.

V polovině ledna – těsně před zahájením vojenských operací – zaslal vojákům poselství prezident Václav Havel. Mimo jiné zrekapituloval, že Rada bezpečnosti OSN schválila celkem 12 rezolucí odsuzujících agresi. Zdůraznil, že mezinárodní koalice, jejíž plnohodnotnou součástí je i československý prapor, je připravena hájit právo všech národů a zemí světa na sebeurčení proti tyranii a diktátu totalitní moci: „Navazujete tím na tradice dobrovolníků československých legií, které stály u základů naší první svobodné Československé republiky, stejně jako na tradice bojovníků od Tobruku a Dukly. Naplňujete poslání a povinnosti, které vyplývají z tragické

84 VHÚ, Informační tok mezi Čs. jednotkou dislokovanou v KSA a velením ČSA v ČSFR, nedat., s. 2.

85 Rozhovor s genmjr. v. v. PhDr. Antonínem Raškem vedl Petr Janoušek dne 14. 10. 2016, uloženo v soukromém archivu autora.

86 *Gulf War Fast Facts*. CNN.com [online], July 25, 2017 [cit. 12. 3. 2018]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2013/09/15/world/meast/gulf-war-fast-facts/index.html>; k říjnu měl Irák v kuvajtském bojišti podle odhadů asi 500 tisíc vojáků – asi 43 divízi, 4280 tanků. Údaje o irácké vojenské síle se ale často liší. Srov. Sarah E. KREPS, *Coalitions of Convenience: United States Military Interventions after the Cold War*. Oxford University Press, New York 2011, s. 58; jen Američané na operaci Pouštní štít a Pouštní bouře vyčlenili podle otevřených zdrojů více než 500 tisíc vojáků.

87 VHÚ, Informační tok mezi Čs. jednotkou dislokovanou v KSA a velením ČSA v ČSFR, nedat., s. 2.

88 Srov. Richard W. STEWART, *War in the Persian Gulf. Operations Desert Shield and Desert Storm August 1990 – March 1991*. Center of Military History United States Army, Washington, DC. 2010, s. 29; J. WANNER, *Válka o Kuvajt*. Historický obzor 1992, č. 2, s. 41.

zkušenosti Mnichovské dohody, jejíž oběti jsme se nestali pouze my, ale ve svém důsledku takřka celý svět. Naplňujte požadavek svobody pro všechny bez rozdílu, v jehož duchu se nesl étos naší listopadové revoluce. Jste vyslanci nás i nově budované demokratické společnosti a jejích nových tradic.“

Havlova slova vtiskla působení praporu vlastní národní smysl, který se přidal k nutnosti vypudit irácké síly z Kuvajtu. Velení praporu si uvědomovalo, jak je důležité nové demokratické Československo dobře reprezentovat. Pocit odpovědnosti však narůstal nejen u velení praporu,

ale napříč celým praporem. Podle tehdejšího civilního náměstka ministra obrany pro sociální a humanitární věci Antonína Raška, který jednotku navštívil v době krátce před začátkem spojeneckého útoku, si vojáci po příjezdu na místo začali více uvědomovat význam mise. Patrné to bylo v porovnání s obdobím příprav, kdy u nich převažovala motivace finanční či je k účasti na misi dovedla touha po dobrodružství.⁸⁵

Válka

Dva dny po vypršení lhůty stanovené rezolucí Rady bezpečnosti OSN začala v noci z 16. na 17. ledna 1991 hlavní zkouška, kterou měla československá jednotka v Zálivu podstoupit – spojenci zahájili operaci Pouštní bouře, která tak nahradila operaci Pouštní štít. Nálety koaličního letectva v čele s USA se mimo jiné zaměřily na irácká obranná zařízení i infrastrukturu. Celkem se koalice skládala z 39 států.⁸⁶

Československý prapor byl rozhodnutý i za války splnit svůj úkol, což je patrné z odpovědi Václavu Havlovi: „Akce Pouštní bouře byla dnes v 17. 1. 1991 zahájena. Chceme zdůraznit, že my – vojáci, kteří se této akci zúčastňujeme v rámci mnohonárodnostních sil, si plně uvědomujeme, proč tak činíme. Víme, že svoboda je dar, který byl dán lidstvu do vínku, a nikomu, ani tomu nejmenšímu národu, nesmí být odepřena.“⁸⁷

Díky leteckým úderům dosáhla koalice snadno letecké převahy, což byl jeden z hlavních spojeneckých cílů.⁸⁸ Československá federální vláda spojenecké akce podporila, když je považovala za logické vyústění konfliktu

v Zálivu a také za důsledek skutečnosti, že Irák odmítl splnit rezoluci číslo 678 Rady bezpečnosti OSN. Premiér Marián Čalfa deklaroval, že Československo se řadí mezi demokratické státy. „*Iráku musí být jasné, že síla demokratického světového společenství a rozsah spojeneckých operací jsou takové, že nemůže vyhrát. Stanovisko naší země je od počátku jasné. Plně jsme se zařadili po bok zemí hájících právo, spravedlnost a demokracii,*“ uvedl v televizi.

Se začátkem války začalo pro Československý samostatný protichemický prapor z psychického hlediska nejnáročnější období. Vojáci působící ve Vojenském městě krále Chálida žili pod hrozbou trvalého napadení ze strany iráckého raketového dělostřelectva, včetně použití zbraní hromadného ničení. Vyhlášeno bylo velké množství chemických a leteckých poplachů. Příslušníci chemických jednotek podstoupili kromě psychické zátěže i fyzickou. Chemici 24 hodin denně zabezpečovali chemický a radiační průzkum, přičemž nošení prostředků chemické ochrany bylo samozřejmostí.⁸⁹

V době propuknutí války se tedy jednotka nacházela v trvalé bojové pohotovosti a rozkazem byla vyhlášena trvalá platnost chemického nebezpečí.⁹⁰ K všeobecnému napětí v jednotce přispěla nešťastná událost, když se četař Petr Šimonka 18. ledna vlastní neobratnou manipulací se samopalem náhodně postřelil a zraněním následně podlehl.⁹¹

Působení československých specialistů provázely obavy z masivního útoku iráckého chemického vojska. K tomu sice nedošlo, přesto však chemici v období po 15. lednu několikrát naměřili prahové koncentrace bojových chemických látek sarin a yperit, a to jak v operačních prostorech brigád, tak ve Vojenském městě krále Chálida. Kolem tohoto nálezu (k prvnímu naměření došlo zřejmě 19. ledna) se později rozproudila řada spekulací.⁹²

Bombardování iráckých cílů bylo velmi úspěšné. Převažala spojenců v čele s USA v technologické oblasti byla patrná, značné ztráty zaznamenaly i irácké obrněné divize

Chvilé oddychu – Čechoslováci v Zálivu.

FOTO: VHU

zakopané v poušti. Saddám Husajn se konfliktu pokusil dát širší rozměr: jeho raketový útok na Izrael však charakter války nezměnil a vyvolal odsouzení. Československá diplomacie v tomto duchu reagovala již 18. ledna.⁹³

Jeden z komplikovaných úkolů, který musela československá jednotka zvládnout, bylo mimo jiné zásobování vodou či proviantem. Vzhledem ke značným vzdálenostem (200 i více kilometrů) seděli řidiči za volantem prakticky šest až deset hodin denně.⁹⁴

Z lékařského hodnocení mise je patrné, jak vojáci svůj úděl snášeli. U mnoha z nich bylo jistě klíčové odhodlání splnit svůj úkol. „*Já skutečně nemůžu ležet, zítra musím jet pro proviant, mám jediný volné auto, ... kamarádi šli do 1. brázd a musí si odpočinout, ... ty prášky (antibiotika) budu určitě brát,*“ říkal jeden z řidičů. Voják strážní roty zase prohlašoval: „*Řikáte, doktore, že plíseň ... mýt nohy? ... Hm ... vždyť pět nebo šest dnů, kdo to má sledovat, jsem nesundal kanady.*“ „*Ve Slaném jsi nám slíboval teplo, žízeň a průjem. Já klepu kosu, čurám jak Amina a na záchodě jsem nebyl tři dny, ... než to všechno svlíknu, tak to radši rozchodím,*“ stěžoval si voják-chemik lékařům. Pozoruhodná jsou i slova dalšího vojáka-spojaře, jemuž byly diagnostikovány opruzeniny: „*Intertrigo? ... To je jako zapařená p...? To jsem ani nemusel chodit, vždyť v tý prokletý radiostanici se pět týdnů v nepřetržitém provozu střídáme dva.*“ Na druhou stranu i přes značné nasazení vojáků lékaři popisovali,

89 VHÚ, Zpráva o zdravotnickém zabezpečení Československého samostatného protichemického praporu v KSA v období od 11. 12. 1990 do 30. 4. 1991, s. 4.

90 VHÚ, Rozkaz číslo 6 ze dne 18. 1. 1991 Vyhlášení trvalé platnosti chemického nebezpečí, Hafar al-Batin 18. 1. 1991;

91 Petr Šimonka měl navzdory rozkazu zasunutý náboj v komoře samopalu, samopal byl odjištěný a při jeho odkládání ho četař při úpravě výstroje ještě položil na deku hlavní k sobě. VHÚ, Některé poznatky náčelníka štábu Československého samostatného protichemického praporu týkající se přípravy praporu a činnosti praporu mající vliv na morálku příslušníků praporu, King Khalid Military City dne 19. 4. 1991, s. 6.

92 Velitel Valo ve své dobové zprávě psal o „nebezpečné“ koncentraci těchto látek, která vznikla pravděpodobně jako důsledek zásahu skladů chemické munice na území Iráku spojeneckými vzdušnými silami. VHÚ, Zpráva o činnosti Československého samostatného protichemického praporu, Království Saúdské Arábie 30. dubna 1991, s. 6; vysvětlení se až dodnes objevilo víc. Podle dalšího se spojenečtí vojáci měli nadýchat nepatrných koncentrací yperitu a sarinu kvůli tomu, že Iráčané odpálili mobilní zásoby těchto látek na hranicích se Saúdskou Arábií a vítě je pak přivál ke spojencům. Informace prý byla předána Američanům, velitel koaličních armád generál Norman Schwarzkopf ji však nechtěl zveřejnit. Československý nález prošetřovali Američané i o několik let později. J. KMENTA – P. ŽELINSKÝ – J. VALO, *Pouštní horečka*, s. 133–148.

93 J. DIENSTBIER, *Od snění*, s. 187.

94 VHÚ, Rozbor nemocnosti a úrazovosti Československého samostatného protichemického praporu v Království Saúdské Arábie v období od 12. 12. 1990 do 30. 4. 1991, nedat., s. 4.

FOTO: VHU

Plukovník Vladimír Braun vydává pokyny.

že byly zaznamenány i některé případy simulace v době plnění náročných úkolů.⁹⁵

Vzhledem k náročnosti úkolu žádal Valo o posily, dorazilo jich ale jen 37, a navíc v únoru, kdy byla válka v plném proudu, a k tomu vojáci přicestovali bez prostředků chemické ochrany – protichemické oděvy dostali až na místě ze zásob.⁹⁶ To, že jsou posily potřeba, ale bylo dlouho zřejmé i politické reprezentaci.⁹⁷

Vzhledem k tomu, jak se konflikt mohl vyvíjet a jak probíhala komunikace se spojenci, potřeboval velitel Valo zajistit, aby mohli chemici působit i mimo území Saúdské Arábie. Šlo o vojáky, kteří měli zabezpečovat protichemickou ochranu 4. a 20. brigády saúdskoarabského vojska a mohli v jejich sestavě postupovat také na území Kuvajtu.

Dne 18. ledna přišel od Saúdských Arabů rozkaz, že československé odřady mají následovat obě brigády. Plukovník Valo zprvu saúdskoarabské spojence žádal o dodržení článku V uzavřené dohody, podle kterého mohla jednotka působit mimo území Království Saúdské Arábie na základě společného rozhodnutí. Ohlas Saúdských Arabů byl negativní, rozkaz byl nicméně pozastaven.⁹⁸ Zároveň ale československá jednotka vědomá si situace na místě komunikovala s Prahou, definitivní rozhodnutí totiž přesahovalo kompetenci plukovníka Vala.⁹⁹

Ještě 19. ledna obdržel plukovník Valo zprávu, že ministr obrany Luboš Dobrovský schválil, že vojáci skutečně

mohou v případě nutnosti postupovat za saúdskoarabskými brigádami.¹⁰⁰ Zároveň plukovník Ján Valo požádal, aby ho o svých rozhodnutích informoval – Valo tak měl jasno, jak má postupovat. Čechoslováci se mohli zapojit do chystaného osvobození Kuvajtu.¹⁰¹

Plukovník Valo později zdůrazňoval, že generalita (a i část politiků) během války chtěla, aby jednotka zabezpečovala chemickou ochranu pouze v zázemí, a měla strach vzít na sebe riziko. Během operace Pouštní bouře se bránili válečnému nasazení jednotky. Přitom Američané a Saúdstí Arabové protichemickou ochranu potřebovali a odmítnutí

žádosti koaličního partnera by plukovník Valo považoval za projev slabošství.¹⁰² Valo se tak během války musel často rozhodovat na vlastní pěst. Věc je ale komplikovanější o to, že generálové v Praze se cítili vázáni mandátem schváleným Federálním shromážděním, který v podstatě předpokládal působení za frontou, což byl z jejich pohledu pádný argument.¹⁰³ Valo a vojáci na místě však na druhé straně pochopitelně museli reagovat na vývoj situace.

Prapor potřeboval kromě posil (jichž však dorazilo málo) také lepší techniku, konkrétně obrněná vozidla. Chemici působící u prvosledových saúdskoarabských brigád sloužili i v první linii a k dispozici měli pouze terénní vozidla UAZ. Plukovník Valo o lepší techniku žádal několik týdnů, dokonce se Saúdskou Arábií vyjednal, že Praha obrněná vozidla pošle a Rijád je pak odkoupí. Mělo jich být více než deset (přesná čísla se v různých zdrojích liší, pozn. PJ), jenže armádní velení nakonec dodalo pouze jedno obrněné vozidlo BRDM 2 RCH, a navíc již pozdě.¹⁰⁴

Generální štáb měl k dispozici rádiové spojení s jednotkou, několikrát denně bylo využíváno i telefonické spojení. V rámci Správy zahraničních vztahů fungoval neustále takzvaný krizový štáb, který se staral o spojení s jednotkou.¹⁰⁵ Za chybu však velení jednotky považovalo, že muselo uklidňovat rodiny vojáků doma. Velice často

95 Tamtéž.

96 J. KMENTA – P. ŽELINSKÝ – J. VALO, *Pouštní horečka*, s. 61.

97 Srov. rozhovor s poslancem Federálního shromáždění Danielem Kroupou. *Poslanecká zpráva*. Lidové noviny, 21. 1. 1991, s. 2.

98 VÚA–SA MO, Zápisník zpráv, rozkazů, nařízení a hlášení, odtajněno na základě čj. 09056/97, Poř. čís. 44, 51, 52, 53, 55.

99 VHU, Informační tok mezi Čs. jednotkou dislokovanou v KSA a velením ČSA v ČSFR, nedat., s. 3.

100 Tamtéž.; nejasné také je, kdy přesně Čechoslováci překročili hranice do Kuvajtu. Podle některých dokumentů se tak stalo již 27. 1. 1991. VHU, Historiografie SPCHJ, nedat.

101 I. PURDEK – P. VITKO, *Naši v Perzskom zálive*, s. 40.

102 I. PURDEK – P. VITKO, *Naši v Perzskom zálive*, s. 149; *Při operaci*.

103 Souhlas s dohodou obou vlád, týkající se pobytu československých vojáků v Saúdské Arábii, vyslovilo Federální shromáždění 16. 1. 1991. *Usnesení Federálního shromáždění č. 97*. psp.cz [online]. 16. 1. 1991. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/usneseni/u0097.htm>

104 Saúdstí Arabové si z Československa objednali i desítky tisíc plynových masek, jenže ani tato dodávka nebyla v pořádku. Plukovník Valo se prý musel stydět, když v Rijádu spatřil zpuchřelé, shnilé a plesnivé exempláře. *Při operaci*; podobně vzpomínal i plukovník Vladimír Braun. Srov. rozhovor s plk. v. v. Ing. Vladimírem Braunem vedl Petr Janoušek dne 24. 10. 2016, uloženo v soukromém archivu autora.

105 Rozhovor s genmjr. v. v. JUDr. Ladislavem Kozlerem vedl Petr Janoušek dne 15. 5. 2017, uloženo v soukromém archivu autora.

totiž musel voják k telefonu cestovat i několik set kilometrů a příbuzní byli též často pod velkým psychickým tlakem. Vladimír Braun se dokonce domnívá, že řada rodin situaci psychicky nezvládla.¹⁰⁶

Širší rámec pro působení chemiků v Zálivu představovaly politické snahy československých politických špiček o zrušení Varšavské smlouvy. V Budapešti se 21. ledna uskutečnila schůzka tří střeoevropských ministrů zahraničí, kteří dali najevo, že si přejí co nejrychlejší rozpuštění tohoto z jejich pohledu reliktu studené války.¹⁰⁷ Zatímco tedy chemici byli v Zálivu, politici pracovali na změně geopolitického postavení země. Do budoucna bylo nicméně patrné, že Moskva nebude integračním snahám bývalých satelitů – ať už do NATO, či do Evropy – příznivě nakloněna. V únoru poradce prezidenta Václava Havla Alexandr Vondra v souvislosti s válkou v Zálivu a dalšími tehdejšími ohnisky napětí (Pobaltí, Balkán) prohlásil, že Československo hledá garance pro svoji bezpečnost a že by NATO mohlo zvážit nějakou formu dohody či deklarace, kterou by tyto garance poskytlo.¹⁰⁸ (Později v tomto duchu hovořili i další představitelé státu.) Bezprostřední alianční reakce nebyla příliš nadšená, a tak bylo důležité, aby chemici v Zálivu nadále budovali dobré jméno země a představili Československo jako spolehlivého partnera.

Dne 24. února 1991 v ranních hodinách zahájili spojenci pozemní ofenzivu s cílem vytlačit Saddáma Husajna z Kuvajtu – Irák totiž ignoroval spojenecké ultimátum.¹⁰⁹ Velitelem jednoho z odřadů, který postupoval se saúdskoarabskými brigádami, byl podplukovník Ján Kurucz. Ten ve snaze zajistit hladké fungování svého odřadu důsledně lpěl na detailech, jako byly nástupy nebo vyčištění zbraně. Již během výcviku dbal podle líčení historiků Imricha Purdeka a Pavola Vitka na to, aby si vojáci zvykli na dlouhé nošení protichemických oděvů. Zároveň Kurucz postřehl, v čem se lišil duch socialistické československé armády od saúdskoarabské. Saúdským Arabům líčil, jak rychle lze dekontaminovat obrněná vozidla. Saúdští

Tábor u města Hafar al-Batin – českoslovenští vojáci.

FOTO: VHU

Arabové se však zajímali především o lidi. „Tehdy jsem si uvědomil, jak byla v tomto směru komunistická teorie zvrácená. My jsme byli naučeni v první řadě se soustředit na techniku a lidé byli na druhém místě,“ vzpomínal podplukovník Kurucz.¹¹⁰

Samotný útok byl pro Kuruce a jeho tým náročný. Dle Purdeka a Vitka Kurucz nikdy nezapomene na to, když spatřil prvního vážně zraněného, kterým byl umírající Saúdský Arab, jemuž střepina roztrhala břicho.¹¹¹ O náročnosti vypovídá i situace, kdy se vojáci nejen při přejezdu minového pole obávali, zda jejich zastaralá technika – „vétřiesky“ – vydrží. Naštěstí se tak stalo. Získat si důvěru bývalých nepřátel z NATO ale nebylo úplně snadné: „Ti chlápci z některých koaličních armád to zřejmě tak ani nemysleli, ale občas se nás jejich poznámky dotkly. Například když náš kolega Američan prvně uviděl naše R3A-čko. Tedy vozidlo se spojovacími prostředky na nápravě Prahy V3S. Říkal, že je mu líto, že nemá u sebe šekovou knížku – prý že by to vozidlo odkoupil do muzea jako trofejní kus. Anebo když viděl ty chemické V3S-ky, neodpusťil si vyhlásit, že sni svůj klobouk, když s nimi dorazíme do Kuvajtu. Taktéž dehonestující podtón měly otázky našich koaličních partnerů, zda jsou v naší jednotce i bývalí komunisté,“ vzpomínal podplukovník Kurucz. I když si však Čechoslováci zpočátku se „západáky“ kolem krku nepadli, jejich odborné znalosti někdejší nepřátelé oceňovali.¹¹²

106 VHU, Některé poznatky náčelníka štábu Československého samostatného protichemického praporu týkající se přípravy praporu a činnosti praporu mající vliv na morálku příslušníků praporu, King Khalid Military City dne 19. dubna 1991, s. 6.

107 J. DIENSTBIER, *Od snění*, s. 199; Ronald D. ASMUS, *Dvere do NATO: ako sa Aliancia prispôsobila novým časom*. Kalligram, Bratislava 2002, s. 34; Jaroslav ŠEDIVÝ, *Černínský palác v roce nula (ze zákulisí polistopadové zahraniční politiky)*. Ivo Železný, Praha 1997, s. 129.

108 Tamtéž, s. 40.

109 Zrekonstruovat úplně přesnou podobu komunikace mezi velením jednotky a ministrem obrany Dobrovským během války v Zálivu není z dosud dostupných pramenů snadné. Purdek a Vitko nicméně uvádějí, že Dobrovský velitele Valo zaštilil i ve chvíli, kdy část československých vojáků byla již na území Kuvajtu. Generalita plukovníkovi Valo zprvu v depeši zakázala, aby českoslovenští vojáci u prvosledových saúdských brigád překročili hranice Saúdské Arábie a Kuvajtu. Jenže něco takového odmítal Valo připustit. Nechtěl, aby v případě iráckého útoku chemickými zbraněmi byly spojenecké saúdské jednotky ponechané bez ochrany. Opět proto musel převzít veškerou zodpovědnost. Rozhodnul se jinak, než mu přikazovali generálové z domova. Na pomoc mu znovu přispěchal ministr obrany Luboš Dobrovský (zřejmě zaštitěný vládou), který ve své depeši zrušil příkaz generality a povolil postup do Kuvajtu. Než jeho poselství přišlo, prožíval Valo velké nervy i kvůli strachu o postupující vojáky. Srov. I. PURDEK – P. VITKO, *Naši v Perzskom zálive*, s. 150.

110 I. PURDEK – P. VITKO, *Naši v Perzskom zálive*, s. 62.

111 Tamtéž, s. 66.

112 Tamtéž, s. 72, 67.

FOTO: VHU

V Zálivu měli Čechoslováci mimo jiné vozidla T 815 a PV3S, která se ale osvědčila.

Vojenská technika potřebná pro lepší ochranu československých vojáků dorazila až po začátku pozemního tažení, byla však nefunkční. Speciál přivezl z domova kromě obrněného vozidla BRDM 2 RCH také spojovací UAZ 452 R – 2. Oba kusy techniky byly dodány 28. února. To, že šlo o nebojeschopné exempláře, zklamalo náčelníka štábu jednotky Vladimíra Brauna: „*Mohu zodpovědně prohlásit, že jsem ani ve spánku netušil, že naše armáda nám do války pošle neproověřená vozidla. Osobně jsem se z hloubi duše styděl.*“¹¹³ Braun zároveň váhal, zda se jedná o neschopnost ústředí, nebo o úmyslnou sabotáž. „*Samozřejmě to nezůstalo bez komentáře ze strany vojáků a zanechalo to příslušný šrám na jejich vědomí,*“ vzpomínal později.¹¹⁴

Obrněný transportér měl mimo jiné prasklou tlakovou hadici od olejového čerpadla, asi kvůli vadnému termostatu se mu přehříval motor, brzdová soustava byla zavzdušněná a odpojený byl pohon pomocných kol.¹¹⁵ O nepříjemnou záležitost šlo pro jednotku i proto, že Saúdští Arabové byli u toho, když se stroj z roku 1964 (v dalších zdrojích se ještě objevuje rok výroby 1977) nedařilo dostat z letadla. „*Byla to taková šunka, že jsme ji pak raději zakopali v poušti,*“ řekl Valo.¹¹⁶ „*Zdávalo se mi, že Saúdové nakonec pochopili mé vysvětlení: v Československu dožívá u některých velitelů komunistická mentalita a šlendrián,*“ dodával.¹¹⁷

Pražské ústředí ale odmítlo, že by k poruše hydraulického systému posilovače řízení došlo ještě doma

v Československu. Vyloučit prý šlo také to, že k závadě došlo během letu, vyloučit však nebylo možné skrytou vadu materiálu nebo narušení tlakové hadice tím, že se otřela o kotvicí lana. V každém případě však dle ústředí závada nebyla způsobena nedbalostí. Odpovědní důstojníci v Praze odmítli i další pochybení týkající se špatného vybavení jednotky v Zálivu.¹¹⁸ Problematika vybavení jednotky potvrzuje, že mezi ústředím a jednotkou panovalo značné napětí, velení jednotky vnímalo chyby generality poměrně emocionálně. Je tedy otázkou, proč takové chyby generalita – třeba generál Černý a další – dopustila. Výtky vůči Černému se objevily i během pohovorů s členy jednotky v roce 1997, přesto za současného stavu znalostí nelze odpovědnost za nedostatky zjednodušeně připsat konkrétní osobě, spíše je pravděpodobnější, že šlo o chybu systému, který se neuměl o vojáky v misi postarat.¹¹⁹ Rovněž Luboš Dobrovský, byť si s odstupem času nedělá iluze o míře odpovědnosti těch, kteří měli na starosti logistiku, se přiklání k tomu, že šlo o vyjádření celkové špatného a chaotického stavu armády.¹²⁰ Jeho předchůdce v ministerské funkci Miroslav Vacek má ale odlišný pohled – nedomnívá se, že v armádě panoval chaos. Schopnosti československé armády prý oceňovaly i státy NATO.¹²¹

Pozemní tažení ukázalo převahu spojenců. Brzy musel Saddám Husajn svým vojskům nakázat, aby se z Kuvajtu stáhla. Rychle bylo osvobozeno také hlavní město Kuvajt. Prezident Bush pak v projevu přenášeném televizí a rozhlasem v oválné pracovně Bílého domu oznámil osvobození Kuvajtu a 28. února se boje zastavily. Výzvy ke svržení diktátora zůstaly nicméně nenaplněné, Saddám Husajn si tak udržel moc a kritici prezidentu Bushovi vyčítali i to, že jeho administrativa nezabránila irácké Republikánské gardě v masovém vraždění šiitů a Kurdů.¹²² Spojené státy nechtěly podpořit šiitské a kurdské vzpoury, i když později přece jen Kurdům humanitární pomoc poskytly.¹²³ Klíčové pro Washington bylo, že Irák byl vojensky poražen a Kuvajt osvobozen.

113 VHU, Některé poznatky náčelníka štábu Československého samostatného protichemického praporu týkající se přípravy praporu a činnosti praporu mající vliv na morálku příslušníků praporu, King Khalid Military City dne 19. 4. 1991, s. 5.

114 Tamtéž.

115 VHU, Vyhodnocení činnosti týlových služeb Československého samostatného protichemického praporu v K.S.A., Příloha 1, Závady a nedostatky na vozidlech OT BRDM 2 RCH a UAZ 452 R – 2 dodaných Československému samostatnému protichemickému praporu letecky k jeho zabezpečení dne 28. 2. 1991.

116 Prošlé byly i průkazníkové trubičky, které jednotka také zakopala v poušti. *Při operaci.*

117 Tamtéž.

118 VÚA–SA MO, Stanovisko ke zprávě o chemickém zabezpečení čs. samostatného protichemického praporu, nedat.

119 Srov. VHU, Ministerstvo obrany, Pracovní skupina – akce Perský záliv. Zápis z rozhovoru s Ing. Vratislavem Čablou, rozhovor se konal dne 14. 4. 1997 ve Vyškově.

120 Rozhovor s PhDr. Lubošem Dobrovským vedl Petr Janoušek dne 26. 9. 2016, uloženo v soukromém archivu autora.

121 Rozhovor s arm. gen. v. v. Ing. Miroslavem Vackem vedl Petr Janoušek dne 14. 11. 2016, uloženo v soukromém archivu autora.

122 K. DURMAN, *Popely*, s. 435.

123 Henry LAURENS. *Arabský Orient za časů Ameriky: od války v Zálivu k válce v Iráku*. Academia, Praha 2013, s. 18–20.

Dne 3. března následovala dohoda o kapitulaci. Irák musel souhlasit, že přijme rezoluce OSN. Jeho armáda byla zdecimovaná, neboť nedokázala čelit technologické převaze spojenců v čele s USA. Podle zpravodajských zpráv zůstaly z více než 40 divízií jen asi dvě až šest, které by byly schopné klást nějaký odpor.¹²⁴ Spojenci těžili také ze vzdušné převahy, která jim při pozemní operaci umožnila využívat moment překvapení. Zatímco Američané přišli přímo v boji o 148 vojáků a jejich spojenci o 99 vojáků, irácké ztráty činily asi 20 tisíc vojáků.¹²⁵

Pro československý prapor přinesl konec války úlevu. Neznamenal však přirozeně, že by jeho povinnosti okamžitě skončily. Naopak přibýly některé nové. Základní tábor byl přesunut do vzdálenosti asi 40 kilometrů od hlavního města Kuvajtu a prapor dostal také za úkol zabezpečit komplex československého velvyslanectví. Zatímco centrální budova zůstala neporušená, dvůr a okolí byly v dezolátním stavu – se dvěma vybudovanými bunkry, se zbytky munice a dalšími neznámými předměty. Vojáci tak museli vyčistit okolí velvyslanectví, chránili také zničenou budovu školy nebo budovu obchodního oddělení.¹²⁶ Československé diplomatické zastoupení tak mohlo 29. března obnovit svou činnost. Zároveň se v období po příjezdu do Kuvajtu vojáci snažili otevírat některé obchodní příležitosti.¹²⁷

Českoslovenští vojáci se v následujícím období zaměřili na školení saúdskoarabských specialistů. Další postup byl koordinován v rámci velitelství spojeneckých sil během schůzek 31. března a 1. dubna 1991. O návratu větší části protichemického praporu bylo rozhodnuto 24. dubna 1991, od toho momentu začal plukovník Ján Valo koordinovat odlet jednotlivých částí praporu zpět do Československa.¹²⁸

Dne 6. května 1991 se vrátila větší část příslušníků praporu, v Saúdské Arábii setrvalo stále asi 50 vojáků, kteří pokračovali ve školení. Po skončení výcviku se

Čechoslováci v Zálivu, cesta do Kuvajtu se otevírá.

FOTO: VHU

31. srpna 1991 přesunula domů i poslední část protichemického praporu.¹²⁹

Příslušníci chemického praporu se do Československa vrátili v situaci, kdy transformující se armáda prodělala některé zásadní změny. Na přelomu dubna a května nahradil generálporučík Antona Slimáka ve funkci náčelníka generálního štábu Karel Pezl jmenovaný s hodností generálporučík.¹³⁰ Armáda se začala měnit z ofenzivní na defenzivní.¹³¹ Na jaře též pokračovala restrukturalizace federálního ministerstva obrany, kdy byla politická část v čele s civilním ministrem obrany oddělena od vojenských sil v čele s náčelníkem generálního štábu.¹³²

Československá jednotka měla být na mezinárodní scéně reprezentantem nového státu a jeho prozápadního směřování, politická reprezentace se proto snažila zbavit starých „spojeneckých“ vazeb. Do konce června 1991 byl dotažen odchod sovětských vojsk z Československa a k 1. červenci 1991 byla v Praze definitivně rozpuštěna Varšavská smlouva.¹³³ (Vojenské struktury byly zrušeny již dříve.) Protokol o rozpuštění Varšavské smlouvy podepsal prezident Havel dílem náhody perem od ministra Dienstbiera, které si šéf diplomacie přivezl ze zasedání v bruselském sídle Aliance – v anglické verzi zde stálo: NATO.¹³⁴

124 K. DURMAN, *Popely*, s. 435.

125 R. W. STEWART, (Ed.), *American Military History*, s. 427.

126 VHÚ, Zpráva o činnosti Československého samostatného protichemického praporu, Království Saúdské Arábie 30. dubna 1991, s. 8.

127 J. DIENSTBIER, *Od snění*, s. 194–195.

128 I. PURDEK – P. VITKO, *Naši v Perzskom zálive*, s. 50–52.

129 Tamtéž.

130 *Armáda České republiky: symbol demokracie a státní suverenity: 1993–2012*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, Odbor komunikace a propagace (OKP MO), 2013, s. 18.

131 Nová Vojenská doktrína ČSFR byla Federálním shromážděním vyhlášena již 20. března 1991 a šlo o obrannou proklamaci použití ozbrojených sil. *Armáda České republiky*, s. 30.

132 Jeffrey SIMON, *NATO and the Czech and Slovak Republics: A Comparative Study in Civil-Military Relations*. Rowman & Littlefield Publishers, New York 2004, s. 14–16.

133 R. D. ASMUS, *Dvere do NATO*, s. 33–36.

134 J. DIENSTBIER, *Od snění*, s. 210; přesto nelze říci, že by již v létě roku 1991 byla cesta do NATO daná. To bylo patrné až později, ostatně i Dienstbier zřejmě nepovažoval ještě v létě roku 1991 jednoduchou výměnu členství ve Varšavské smlouvě za NATO za správný postup. Následně bylo patrné, že řešení bezpečnostní situace v Evropě jen na bázi KBSE není reálné. V okruhu prezidenta Václava Havla bylo nicméně několik příznivců atlantického směřování politiky a tento směr se z dlouhodobé perspektivy ukázal jako správný. R. D. ASMUS, *Dvere do NATO*, s. 36.

FOTO: VHU

Tábor u města Hafar al-Batin.

Závěr

Působení československých chemiků je jedním z nejvýraznějších dokladů toho, jak se nový demokratický stát probouzel na mezinárodní scéně. Prezident Havel a diplomacie razili západní směr politiky, k čemuž patřila obhajoba svobody ve světě. V tomto smyslu Saddám Husajn pro československé vrcholné politiky představoval zlo, kterému je nutné se postavit. Protichemický prapor, a zejména jeho nejužší velení se pak přímo v Perském zálivu pokoušely politické zadání ze všech sil naplnit. Z pohledu vojáků byly překážkou při přípravách i na místě obstrukce z generálního štábu, které i kdyby byly nechtěné a způsobené jen nekompetentností, špatným systémovým nastavením, chaosem či přetrvávajícím myšlením z dob předešlých v armádě jako celku, komplikovaly praporu jeho snahu stát se důstojným reprezentantem nového směřování státu.

Zatímco chemická jednotka se musela na místě chovat jako spolehlivý spojenec, čímž se snažila odstříhnout od komunistickej minulosti, generalita byla z jejího pohledu v tomto směru mnohem více setrvačná.¹³⁵ Problematický byl již nábor členů praporu, kdy vojáci neměli jasné informace o tom, co je v Zálivu čeká, zmiňován v textu byl i kritický postoj jednotky směrem k Operační správě. Prapor pak v Zálivu velmi nelibě pociťoval, že mu byla až po urgencích z domova poslána potřebná vojenská technika, která však nebyla funkční.

Armáda jako by byla podle plukovníka Vala stále prochnuta socialistickým duchem, kdy přetrvával zavedený

zvyk, že když měl útvar kamkoli odeslat techniku nebo jen převelet vojáky, zbavoval se vždy toho nejhoršího – v tomto smyslu je tedy Valovu kritiku nutné chápat především jako systémovou.¹³⁶ Velitel praporu plukovník Valo zůstal i po mnoha letech k tehdejší generalitě věcně i emocionálně kritický, a naopak oceňoval roli, kterou sehrál prezident Václav Havel nebo ministr obrany Luboš Dobrovský.¹³⁷ Ti si podle něj byli vědomi významu jednotky. „*Tento člověk s humanitním vzděláním rozuměl nakonec strategickým bezpečnostním otázkám lépe než většina tehdejších generálů,*“ prohlásil o Havlovi plukovník

Valo.¹³⁸ Podobně Dobrovský i s odstupem času vyzdvihl roli, kterou sehrál Valo a jeho nejbližší spolupracovníci. Podle něj Valo dokázal dobře pracovat navzdory špatnému stavu armády jako celku a dokázal i jednotku stmelit. „*Nebýt vynikajících osobnostních kvalit plukovníka Vala, tak by se to nikdy nepodařilo,*“ glosoval Dobrovský úspěšný průběh mise.¹³⁹

Obě tyto lichočky potvrzují spojení, které se mezi nejvyšší politickou garniturou a vojáky v Zálivu vytvořilo. Trochu stranou naopak stálo pražské armádní ústředí (řídící štáb generálního štábu federálního ministerstva obrany), které, jak již bylo řečeno, se cítilo více vázáno schváleným mandátem, a naopak se objevovaly často velmi kritické výhrady směrem k velení praporu. Navíc i ústředí ve své činnosti jistě vycházelo z politického krytí. Ve svém hodnocení ústředí zdůrazňovalo, že svůj úkol splnilo, a to i z hlediska zásobování a doplnění potřebnou technikou a materiálem.¹⁴⁰ Zároveň je ale z dokumentů patrné, že se z některých systémových chyb při přípravě i průběhu samotné mise snažila generalita poučit, což poněkud popírá tvrzení, že nebyla schopná žádné reflexe.

Náčelník Správy chemického vojska generálmajor Josef Černý ve svém hodnocení mise upozornil na několik nedostatků. Podle něj se ukázalo, že v resortu chybí „*příslušný normativní akt (směrnice, metodika, nařízení apod.), kterým by byla stanovena metodika činnosti, práva a povinnosti příslušných orgánů ČSA při přípravě a zabezpečení činnosti jednotek ČSA v zahraničí*“.

135 Ilustrací toho, jak pražské vojenské kruhy uvažovaly, je například i Informační zpráva Ústavu vědeckých, technických a ekonomických informací z roku 1991. K funkci této instituce srov. Janusz MIKA, Miroslav HŘEBÍČEK, *Výzkum strategie ve vědecko-výzkumných ústavech v kontextu bezpečnostní vědy v Československu a ČR*. Obrana a strategie 2, 2006 [online], s. 38–47, [cit. 7. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.obranaastrategie.cz/cs/archiv/rocnik-2006/2-2006/vyzkum-strategie-ve-vedecko-vyzkumných-ustavech-v-kontextu-bezpecnostni-vedy-v-ceskoslovensku-a-cr.html#V7xmyvmLRD8>

136 J. KMENTA – P. ŽELINSKÝ – J. VALO, *Pouštní horečka*, s. 55; rozhovor s plk. v. v. Ing. Jánem Valem vedl Petr Janoušek dne 17. 1. 2018, uloženo v soukromém archivu autora.

137 *Při operaci*.

138 Tamtéž.

139 Rozhovor s PhDr. Lubošem Dobrovským vedl Petr Janoušek dne 26. 9. 2016, uloženo v soukromém archivu autora.

140 VÚA–SA MO, Stanovisko k článku v A – REPORTU 21/91 „V Zálivu“; VHU, Zkušenosti z procesu zabezpečení účasti čs. speciální protichemické jednotky v oblasti Perského zálivu, nedat., s. 6.

budoucná měl být podle jeho názoru i výběr vojenského personálu včetně jeho přípravy (psychologické, jazykové i z hlediska vědomostí o místě nasazení) systematictější. Černý připustil, že i z pohledu materiální vybavenosti jednotky lze mnohé dělat jinak. Techniku a materiál jednotky by podle něj měli mimo jiné prověřovat specialisté vojenských opravárenských podniků s tím, že odstraní všechny závady a doplní náhradní díly i provozní materiál. I v dalších aspektech, domníval se Černý (třeba v otázce komunikace vojáků v misi s rodinou doma), je potřeba působení jednotky pečlivě analyzovat.¹⁴¹

V prostředí transformující se armády se ukázalo, že i když mnozí řadoví vojáci brali svůj úkol velmi vážně a chtěli se před spojenci předvést, našli se jedinci, kteří službu vykonávali poněkud lehkomyšlně. Zřejmě šlo o obyčejné lidské poklesky, které však mohly mít původ v tom, že československá armáda se teprve učila misi. Obecně nicméně platilo, že příjezdem do mise u vojáků narůstala odpovědnost k plnění svěřených úkolů i schopnost týmové spolupráce – ostatně ty nejhroší uchazeče o působení v misi se podařilo vyloučit ještě během přípravné fáze v Československu.¹⁴² I z hlediska bojové přípravy si armáda nicméně byla ovšem vědomá jistých nedostatků.¹⁴³

Z hlediska budoucího fungování armády bylo důležité, že se Čechoslováci v Zálivu učili pohybovat v prostředí spojeneckých vojsk a podle hodnocení plukovníka Jána Vala si i postupně vydobyli jejich respekt. To se projevilo mimo jiné v tom, že si Američané během konfliktu

Cesta z hlavního města Kuvajtu do irácké Basry. Irácká kolona byla zničena při ústupu z Kuvajtu americkým náletem.

FOTO: VHÚ

ověřili, že kvalita jednotky je na vysoké úrovni a brali vážně československá vyhlášení chemického poplachu.¹⁴⁴

Za situace, kdy se mnozí bývalí nepřátelé stali spojenci, Čechoslováci obstáli. Nicméně i Valo v dobové zprávě upozorňoval, že uprostřed války se sedm příslušníků jednotky rozhodlo odjet zpět domů, další to i přes nátlak z domova odmítli. Takový odjezd byl přitom třeba pro Američany něčím nepředstavitelným, proto Valo navrhoval, aby byl při organizaci podobné jednotky brán ohled také na rodinné zázemí vojáků a libovolný odchod kdykoliv nebyl umožněn.¹⁴⁵ S tím, že do budoucna by se podobných misí měli účastnit především profesionálové, kteří budou mít dostatečné sebeovládání a znalosti, souhlasil ve svém hodnocení i plukovník Vladimír Braun. Pak by nedošlo k některým zraněním z nedbalosti. Spojenecké armády Saúdské Arábie, USA, Francie, Velké Británie a dalších států v tomto ohledu pro Brauna představovaly vzor: „Demokracie v takovéto jednotce

141 VHÚ, Zevšeobecnění poznatků a zkušeností z přípravy a zabezpečení činnosti čs. protichemické jednotky při akci „Záliv“, nedat., s. 1–4; vzájemný nesoulad mezi jednotkou a ústředím se ani řadu let po misi nezměnil. Ministerstvo obrany prostřednictvím speciálně ustanovené pracovní skupiny zkušenosti veteránů ze Zálivu, jejich zdravotní stav a další aspekty jejich působení v regionu důkladně zjišťovalo ještě v roce 1997. Někteří vojáci si v jejich rámci stěžovali na chybné započítání odsložené doby nebo zmiňovali problémy s následným uplatněním ve vojsku. Mimo jiné srov. VHÚ, Pracovní skupina – akce Perský záliv. Zápis z rozhovoru s panem Bc. Petrem Neuerem, rozhovor se konal dne 15. 4. 1997 v Brně.

142 Rozhovor s plk. v. v. Ing. Vladimírem Braunem vedl Petr Janoušek dne 24. 10. 2016, uloženo v soukromém archivu autora.

143 VHÚ, Federální ministerstvo obrany. HSPV – Správa bojové přípravy. Vyhodnocení zkušeností z nasazení jednotky, s. 1–2.

144 Rozhovor s plk. v. v. Ing. Jánem Valem vedl Petr Janoušek dne 17. 1. 2018, uloženo v soukromém archivu autora.

145 VHÚ, Činnost Československého samostatného protichemického praporu v Perském zálivu v době od 11. 12. 1990 do 30. 4. 1991, nedat.

146 VHÚ, Některé zkušenosti náčelníka štábu Československého samostatného protichemického praporu v oblasti porušování bezpečnostních opatření, nedat.

147 Rozhovor s plk. v. v. Ing. Vladimírem Braunem vedl Petr Janoušek dne 24. 10. 2016, uloženo v soukromém archivu autora.

148 Archiv Poslanecké sněmovny, f. Federální shromáždění ČSFR – VI. volební období, 14. VBB – SL, 14. VBB – SN, Teze vystoupení ministra obrany ČSFR ve VBB SL a SN Federálního shromáždění ČSFR dne 16. 4. 1991, s. 2.

149 Vystoupení prezidenta a vrchního velitele ozbrojených sil České a Slovenské Federativní Republiky Václava Havla na velitelském shromáždění vedoucích pracovníků Československé armády Praha, Ministerstvo obrany 15. 10. 1991. Knihovna Václava Havla. ID: 36574.

150 Kromě chemických otravných látek vojákům hrozila i otrava z hořčících ropných vrtů v Kuvajtu. Vzduch byl prosycený karcinogenními látkami. Velení praporu se tak muselo vyrovnat i s touto obtíží. J. KMENTA – P. ŽELINSKÝ – J. VALO, *Pouštní horečka*, s. 9, 82, 92; I. PURDEK – P. VITKO, *Naši v Perzském zálivu*, s. 45; již zmíněný ministerský projekt se však kromě zkušeností s vojáků v misi a po návratu domů důkladně zajímal i o jejich zdravotní stav. Reagoval tak na podobná šetření v zahraničí. VHÚ, Projekt opatření MO ve vztahu k účastníkům války v Perském zálivu, nedat.

151 *Při operaci*; vykonanou práci ocenilo v dopise náčelníkovi generálního štábu generálporučíkovi Antonu Slimákovi z 28. 2. 1991 i velení britské armády. Srov. VÚA–SA MO, CDS 2066/2/13, 28th February 1991; rozhovor s plk. v. v. Ing. Vladimírem Braunem vedl Petr Janoušek dne 24. 10. 2016, uloženo v soukromém archivu autora.

(ale myslím i jinde, a nejen v armádě) je podle mého názoru v tom, že se svobodně člověk rozhodne tam být a dobrovolně na sebe bere závazek plnit vše a podřídit se ve všem. V mezních situacích to ani jinak nejde. A to bylo vidět na příslušnících druhých armád.“¹⁴⁶ Čechoslováci se oproti standardizovaným spojeneckým armádám odlišovali také svou schopností improvizace – leccos tak dokázali opravit či vyrobit. Dokumentovat to lze na úsměvné historce, kdy si Čechoslováci ze zásobárny na vodu u jednoho z domů v Kuvajtu vyrobili bazén, na což Američané jen zírali.¹⁴⁷

Symbolický smysl činnosti jednotky vtiskl Havlův pozdrav z 15. ledna 1991, kdy prezident vojáky označil za nástupce československých legií. Právě tento poměrně stručný, nicméně výstižný text je jedním z klíčů pro pochopení toho, proč bylo vyslání jednotky pro demokratické Československo a jeho novou politickou reprezentaci tak důležité. Z Havlova pohledu šlo o to, aby se armáda po letech, kdy byla součástí mašinerie totalitního státu, stala opět obhájcem demokratických hodnot. To, že vyslání vojáků do Zálivu bylo pro Havla důležité, potvrzuje ostatně i generál Miroslav Vacek. Jednotka v Zálivu byla šancí, jak tuto proměnu demonstrovat navenek, i když vnitřní transformace armády se v letech 1990 až 1991 nacházela stále spíše v počáteční fázi. Názor, že účast československé jednotky v sestavě protiirácké koalice zakládá novou bojovou tradici československé armády, zastával i ministr obrany Luboš Dobrovský, který v tomto duchu hovořil i před poslanci.¹⁴⁸ Význam zahraničních

armádních operací v dalších letech prezident Havel zdůrazňoval často. Jednotce působící v Zálivu mimo jiné poděkoval 15. října 1991 na velitelském shromáždění vedoucích armádních pracovníků: „Naše jednotka se účastnila války v Perském zálivu a sklídilo to velkou pozornost v celém světě. V Americe se o této jednotce vědělo víc pomalu než v Československu. Byly o ní v televizi zvláštní pořady apod. Světové veřejné mínění začalo vnímat, že československá politika se hlásí k spoluodpovědnosti za stav tohoto světa.“¹⁴⁹

Z osobního hlediska se pro mnoho vojáků stalo jejich působení v Zálivu předělem nejen v jejich kariéře, ale i v životě. Válka v Zálivu pro ně nebyla obyčejnou – jeden z členů praporu se pod vlivem teze Francise Fukuyamy o konci dějin domníval, že zažil poslední velkou válku. Další vojáci byli po skončení války dlouho zklamaní z toho, jak armáda informovala, či spíše neinformovala o zdravotních obtížích, které podle nich vyplývaly z pobytu v Zálivu.¹⁵⁰ Celkově lze konstatovat, že prapor svůj úkol splnil po vojenské i zahraničněpolitické stránce, i když obchodní příležitosti zůstaly podle plukovníků Jána Vala a Vladimíra Brauna nevyužity.¹⁵¹ Zároveň platí, že působení chemiků v Zálivu není možné chápat jako kapitolu stojící mimo proces transformace armády, ale naopak jako její součást – včetně protikladného pohledu vojáků působících v misi a v ústředí. I díky působení československých chemiků se tak v příštích letech postupně začala České republice otevírat cesta do NATO, která byla úspěšně završena v roce 1999.

The Chemists with Havel against the Aggressor

On the military and political aspects of the Czechoslovak Independent Anti-Chemical Warfare Battalion's participation in the 1990-1991 Desert Storm and Desert Shield operations

By Petr Janoušek

The present paper is devoted to the military and political aspects of the Czechoslovak Independent Anti-Chemical Warfare Battalion's participation in the Desert Storm and Desert Shield operations in 1990-1991. It explores the unit's establishment and its activities in the theatre, including the changes in its mission. On the political level, it analysis the opinions of the political actors who initiated and sponsored the unit's deployment. It underlines especially the role of the president Václav Havel and his advisors, as well as the defence minister Luboš Dobrovský, but it also describes the position of Dobrovský's predecessor, general Miroslav Vacek. After the Velvet Revolution, Czechoslovak foreign policy started

changing. The participation of the Czechoslovak chemists in the Gulf clearly demonstrates the awakening of the new democratic state in the international arena. President Václav Havel as well as the foreign service promoted the pro-Western orientation of the foreign policy which included protection of freedom around the world. In the light of the historical experience of the Munich agreement, Václav Havel considered Czechoslovak participation in the liberation of Kuwait as important. In the conditions of a changing international situation and disintegration of the Warsaw Pact, the unit faced prejudices of American and other allied soldiers in the Gulf. Nevertheless, it managed to cope with them also because the unit's command embraced the new orientation of Czechoslovak foreign policy.

**PhDr. Petr Janoušek,
Ph.D. (1980)**

Vystudoval historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. V současnosti je výzkumným pracovníkem Vojenského historického ústavu Praha. Zabývá se moderními dějinami československé, respektive české armády a dějinami USA a Německa ve 20. století.

Petr Janoušek, PhD. (born 1980)

Graduated in the History Programme at the Faculty of Arts, Charles University. Currently, he is a researcher at the Military History Institute in Prague. He focusses on the modern history of Czechoslovak and Czech Army, and 20th century history of the USA and Germany.